

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

ПЕТУХОВА ОЛЬГА МИХАЙЛІВНА

УДК 330.341.1: 664

**РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ХАРЧОВОЇ
ПРОМИСЛОВОСТІ (ПРОБЛЕМИ І ПЕРСПЕКТИВИ)**

Спеціальність 08.00.04– економіка та управління підприємствами
(за видами економічної діяльності)

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

КИЇВ – 2012

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Національному університеті харчових технологій
Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор
Мостенська Тетяна Леонідівна
Національний університет харчових технологій,
проректор з наукової роботи,
завідувач кафедри менеджменту

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Андрушків Богдан Миколайович,
Тернопільський національний технічний
університет ім. Івана Пулюя Міністерства освіти і
науки, молоді та спорту України,
завідувач кафедри менеджменту підприємницької
діяльності, заслужений діяч науки і техніки

доктор економічних наук, професор
Крисанов Дмитро Федосович,
Державна установа «Інститут економіки та
прогнозування Національної академії наук
України», провідний науковий співробітник

доктор економічних наук, старший науковий
співробітник **Росоха Володимир Васильович**,
Національний науковий центр «Інститут аграрної
економіки» Національної академії аграрних наук
України, головний науковий співробітник відділу
проблем галузевого і територіального управління

Захист дисертації відбудеться «08» червня 2012 р. о 10.00 годині на
засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.058.01 у Національному університеті
харчових технологій Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України за
адресою: 01601, м. Київ, вул. Володимирська, 68, ауд. А-311.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національного
університету харчових технологій Міністерства освіти і науки, молоді та спорту
України за адресою: 01601, м. Київ, Володимирська, 68.

Автореферат розісланий «07» травня 2012 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради
доктор економічних наук,
доцент

В. М. Марченко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Динамічний розвиток економіки України можливий лише на основі інноваційної діяльності, яка є рушійною силою, спроможною забезпечити економічну незалежність, оновлення виробництва, збільшення виробництва інноваційної продукції, підвищення конкурентоздатності України. В процесі еволюції економічної науки, що відтворює послідовну зміну наукових парадигм, здійснюється перегляд та розвиток базових теоретичних понять, відбувається формування та становлення теорії інноваційного розвитку, яка знаходиться під впливом соціально-економічної трансформації суспільства та відтворює складність і багатогранність проблем інноваційної сфери.

Формування теорії розвитку інноваційної діяльності на сучасному етапі є результатом праці багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених-економістів у сфері інноватики. Зокрема, серед зарубіжних дослідників можна виділити дослідження Й. Шумпетера, Г. Менша, Б. Твіса, К. Фрімена, Р. Фостера, А. Кляйнкнехта, Ф. Кодами, Р. Купера, Е. Менсфілда, К. Оппенлендера, М. Портера, П. Друкера, Б. Санто, Р. Уотермана, Р. Росвела, Г. Ліндквіста та інших; серед російських науковців: А. Анчишкіна, В. Аньшина, С. Валдайцева, С. Глазьева, А. Горбунова, Г. Гольдштейна, Л. Гохберга, А. Дагаєва, О. Динкіна, Н. Завліна, С. Ільдеменова, С. Ільєнкової, Д. Львова, Ю. Морозова, Л. Оголевої, А. Тріфілової, А. Пригожина, Р. Фатхутдінова, Ю. Яковця та інших.

Питаннями дослідження різних аспектів розвитку інноваційної діяльності займалися і вітчизняні науковці: В. Александрова, О. Амоша, Б. Андрушків, Л. Антонюк, Ю. Бажал, О. Бутник-Сіверський, В. Василенко, Г. Возняк, М. Войнаренко, О. Волков, В. Геєць, В. Гриньов, В. Гросул, М. Данько, Б. Данилишин, О. Дацій, М. Денисенко, М. Йохна, С. Ілляшенко, Н. Краснокутська, Д. Крисанов, Б. Маліцький, В. Мельник, О. Мендрул, С. Онишко, В. Осецький, М. Пашута, І. Павленко, В. Россоха, М. Стадник, Т. Тарасенко, Л. Федулова, І. Федулова, С. Фокіна, Д. Черваньов та інші.

У наукових працях зазначених авторів обґрунтовано пріоритетність інноваційної діяльності, досліджено роль інновацій в економічному розвитку суспільства, розроблено класифікаційні ознаки інновацій, розглянуто джерела фінансування та окреслено напрями активізації інноваційної діяльності, визначено основи формування інноваційної політики держави тощо. Водночас, не зважаючи на відповідну проробку проблем інноваційної діяльності з боку багатьох вчених, та визнання її теоретичної, методологічної й практичної значущості, цілісна теорія розвитку інноваційної діяльності остаточно ще не сформована. Багато важливих питань ще й досі не знайшли свого вирішення. Таким чином, триває процес формування теорії інноваційного розвитку через критичне переосмислення існуючих поглядів на природу інновацій та закономірностей розвитку інноваційної діяльності.

Недостатня дослідженість проблем розвитку інноваційної діяльності на рівні окремих галузей промисловості, зокрема харчової, наявність низки дискусійних питань, потреба розвитку підходів до моделювання інноваційного процесу, необхідність постійного моніторингу інноваційної діяльності в Україні,

аналізу її тенденцій, виявлення найбільш істотних перешкод та визначення пріоритетних напрямів її розвитку, пошук ефективних форм організації інноваційної діяльності, розроблення інноваційних стратегій і обґрунтування ефективних напрямів розвитку інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості України в умовах глобалізації економіки та нестабільного ринкового середовища є актуальною і складною проблемою, що й обумовило вибір теми дисертаційного дослідження, його актуальність, структуру, мету та завдання.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано в межах наукових тем Національного університету харчових технологій: «Розвиток інноваційного потенціалу підприємств харчової промисловості та перероблення сільськогосподарської сировини» (номер державної реєстрації № 0107U000477), в рамках якої автором здійснено дослідження стану та тенденцій розвитку інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості України та аналіз типів інновацій, притаманних підприємствам галузі; «Розроблення економічного механізму функціонування підприємств харчової промисловості та перероблення сільськогосподарської сировини» (номер державної реєстрації 0107U000475), де автором розроблено пропозиції щодо формування інноваційних структур кластерного типу у харчовій промисловості України; «Удосконалення системи менеджменту на підприємствах харчової промисловості» (номер державної реєстрації 0108U010781), в межах якої автором удосконалено теоретичні положення методики аналізу інноваційної діяльності підприємств.

Мета і завдання дослідження. Головною метою дисертаційної роботи є розроблення і обґрунтування теоретико-методологічних засад та практичних рекомендацій щодо обґрунтування напрямів активізації інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості України з позиції розв'язання проблем та перспектив їх розвитку.

Для досягнення визначеної мети в роботі поставлені та вирішені такі науково-методологічні та практичні завдання:

- досліджено генезис та еволюцію теорії інновацій, уточнено понятійно-категоріальний апарат інноваційної сфери, зокрема, розвинуто теоретичні підходи до визначення економічної сутності інновацій та удосконалено підходи до їх класифікації;

- уточнено сутнісне наповнення категорій «інноваційна діяльність» та «інноваційний процес» з позиції встановлення взаємозв'язків і відмінностей між ними;

- розвинуто інституційні засади здійснення інноваційної діяльності;

- запропоновано новий підхід до моделювання інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості з врахуванням масштабу та векторного спрямування їх інноваційної діяльності;

- проведено ретроспективний аналіз та узагальнено наукові підходи до моделювання інноваційного процесу, що дозволило запропонувати авторський підхід до моделювання інноваційного процесу;

- узагальнено та поглиблено науково-методологічні підходи до управління

інноваційною діяльністю підприємств, зокрема розроблено систему та удосконалено процедуру управління інноваційною діяльністю підприємств;

– обґрунтовано необхідність активізації інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості, виходячи із їх місії в економічній системі держави, та визначено передумови виникнення і впровадження інновацій у харчовій промисловості;

– проведено аналіз сучасного стану інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості України та визначено типи інновацій, характерні для підприємств харчової промисловості;

– досліджено наявну методологічну платформу і запропоновано авторський підхід до методології здійснення аналізу інноваційної діяльності з позицій її поєднання з іншими площинами функціонування підприємств;

– узагальнено та поглиблено існуючі теоретичні підходи до класифікації інноваційних стратегій підприємств та обґрунтовано напрями вибору інноваційних стратегій підприємств харчової промисловості з використанням матриці інноваційно-фінансових стратегій;

– досліджено джерела фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості та отримано прогнозні значення обсягів фінансування інновацій;

– уточнено понятійний зміст терміну «кластер» та обґрунтовано використання кластерного підходу для активізації інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості;

– обґрунтовано системний підхід до формування інноваційних структур кластерного типу, визначено вимоги до формування інноваційних структур кластерного типу в харчовій промисловості та обґрунтовано концепцію побудови кластерів на базі наукового парку;

– удосконалено теоретичну модель Г. Ліндквіста відповідно до вітчизняних економічних реалій.

Об'єктом дослідження є процеси забезпечення інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості України.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методологічних та прикладних проблем сучасного розвитку інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості та перспективи їх вирішення.

Методи дослідження. Методологічною основою дисертаційної роботи є система загальнонаукових і спеціальних методів, що дозволило дослідити інноваційну діяльність підприємств харчової промисловості у взаємозв'язку із тенденціями розвитку інноваційних процесів у галузі та розв'язати поставлені наукові завдання.

Виконані дослідження базувались на застосуванні методів: *абстрактно-логічного і системного аналізу* (при дослідженні економічної сутності інновацій, підходів до їх класифікації, еволюції підходів до моделювання інноваційного процесу, теоретичному обґрунтуванні поставлених завдань, уточненні ключових понять дисертаційного дослідження та формулюванні висновків); *аналітичних та логічних узагальнень* (при дослідженні факторів впливу та тенденцій розвитку інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості; типів

інновацій, характерних для підприємств харчової промисловості; типологізації інноваційних стратегій; передумов формування інноваційних структур кластерного типу; розробленні пропозицій щодо удосконалення державного управління інноваційною діяльністю); *моделювання* (при розробленні моделі інноваційного процесу, удосконаленні теоретичної моделі Г. Ліндквіста, процедури формування кластерів, розробленні моделей розвитку інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості); *прогнозування* (при прогнозуванні обсягів фінансового забезпечення інновацій); *аналізу і синтезу* (при розробленні системи показників аналізу інноваційної діяльності, обґрунтуванні системного підходу до формування кластерів, деталізації і структуруванні складових кластерних угруповань, побудові системи та процедури управління інноваційною діяльністю підприємств); *економіко-статистичних та порівняльного аналізу* (при аналізі інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості, побудові матриці інноваційно-фінансових стратегій).

Для обробки економічної інформації, побудови таблиць, графіків, діаграм використовувались сучасні комп'ютерні технології, вбудовані математичні і статистичні функції Microsoft Excel.

Інформаційну базу дослідження становили законодавчі та нормативно-правові акти України, офіційна статистика Державної служби статистики України, наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, матеріали періодичних видань, статистична та бухгалтерська звітність підприємств харчової промисловості.

Наукова новизна отриманих результатів полягає у наступному:

У дисертаційній роботі виконане теоретичне, методологічне та методичне дослідження інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості України, що дозволило обґрунтувати теоретико-методологічні та практичні результати, які містять наукову новизну та виносяться на захист, зокрема:

вперше:

– запропоновано інтелектуально-інформаційну модель інноваційного процесу «спіраль», яка побудована у вигляді системи, що включає етапи інноваційного циклу і взаємозв'язки між ними. У якості ядра інноваційного процесу визначено існуючі знання та нові фундаментально-прикладні дослідження;

– розроблено методологію аналізу інноваційної діяльності, як сукупність комбінування методів аналізу, в основу якої покладено забезпечення здатності перетворення параметрів вимірювання в параметри управління. Запропоновано систему методик, які передбачають чотирьохаспектну схему оцінки, за структурою: фінанси (фінансове забезпечення), маркетинг (задоволення вимог споживачів інновацій), внутрішні бізнес-процеси (внутрішня організація інноваційної діяльності), кадрове забезпечення (мотивація, навчання і ріст персоналу), яка накладається на ключові цілі інноваційної діяльності та враховує стадії життєвого циклу інновацій. Сформовано авторський підхід до побудови системи показників аналізу інноваційної діяльності підприємств, яка складається

з абсолютних та відносних показників, що характеризують інноваційну діяльність у розрізі основних чотирьох блоків;

– запропоновано авторський підхід до моделювання інноваційного розвитку підприємств, який, на відміну від існуючих підходів, базується на визначенні масштабу та векторного спрямування інноваційної діяльності, в рамках якого запропоновано моделі інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості, надано їх характеристику, розроблено вихідні принципи обрання певної моделі та варіанти моделей інноваційного розвитку для підприємств харчової промисловості;

удосконалено та уточнено:

– теоретичні підходи до визначення категорії «інновація», які систематизовано залежно від об'єкта і предмета дослідження з позиції вузького і широкого підходів; встановлено об'єднуючу позицію та виділено два основні підходи до визначення цієї категорії: динамічний та статичний підходи. Уточнено сутність дефініції «інновація», яка розкривається через виділення найбільш характерних її ознак і формулювання інновацій як економічної категорії, пов'язаної з новоствореними (вдосконаленими) і впровадженими продуктами, технологіями, послугами, рішеннями, які характеризуються новизною і задовольняють нові суспільні потреби;

– понятійний апарат економічної науки, зокрема сутнісне наповнення категорій «інноваційна діяльність» та «інноваційний процес» як двох економічно самостійних, які характеризують інноваційну активність з різних позицій: як *систему дій* (комплекс заходів і дій фізичних та юридичних осіб, що спрямовані на розробку, комерціалізацію і використання наукових досягнень та розробок, випуск та просування на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг) та як *зміну станів*, що відбувається закономірним порядком, сукупність етапів, що об'єднують весь комплекс економічних відносин: науку, техніку, економіку, виробництво, споживання, і триває від зародження ідеї до її комерційної реалізації;

– понятійно-категоріальний зміст терміну «кластер», в якому узагальнено підходи українських та зарубіжних вчених, що дозволило сформулювати його авторське розуміння як добровільного цілеспрямованого об'єднання підприємств та невиробничих організацій, зокрема наукових установ та фінансових інституцій, що базується на об'єктивних зв'язках між ними, та спрямоване на підвищення ефективності, конкурентоспроможності та досягнення нових конкурентних переваг для кожного із учасників, одержання індивідуальної чи сукупної економічної вигоди на основі задоволення власних виробничих вимог та запитів споживачів;

– процедуру формування інноваційних структур кластерного типу, яка представлена у вигляді послідовності взаємопов'язаних етапів (підготовчого, збору інформації, формування взаємної довіри, організаційного, розробки плану дій та розвитку кластеру), що дозволяє цілеспрямовано здійснювати побудову кластеру та своєчасно реагувати на збої в реалізації окремих стадій його формування;

– теоретичну модель Г. Ліндквіста – шляхом коригування блоків

латентних змінних, що характеризують джерела фінансування НДДКР, доповнення блоками «результативність інноваційної діяльності» та «кадрове забезпечення», введенням зворотних зв'язків, що дозволяє адаптувати її до вітчизняних економічних реалій.

набули подальшого розвитку:

- теоретичні підходи до визначення класифікаційних ознак інновацій шляхом доповнення їх класифікації за низкою суттєвих ознак (за галузевим спрямуванням, в залежності від ступеня ризику, за рівнем доходності, за видом ефективності);

- розвинуто інституційні засади здійснення інноваційної діяльності з метою підвищення її ефективності на підприємствах харчової промисловості;

- удосконалено підходи до управління інноваційною діяльністю, визначено завдання та склад системи управління інноваційною діяльністю (об'єкти управління, орган управління, методи управління та управлінський інструментарій) та запропоновано процедуру управління інноваційною діяльністю підприємств, яка представлена у вигляді взаємопов'язаних етапів та формування зв'язків між ними;

- визначення особливостей та тенденцій розвитку інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості та її специфіки, що пов'язана із галузевими особливостями та макроекономічними чинниками; фінансового забезпечення інновацій у галузі; виявлення перспективних напрямів інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості; прогнозування обсягів фінансування інновацій;

- теоретико-методологічні положення формування ефективної стратегії інноваційного розвитку підприємств, щодо: визначення основних напрямів формування ефективної стратегії інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості; визначення критеріїв оцінки розробленої інноваційної стратегії; узагальнення типів інноваційних стратегій та стратегічної поведінки підприємств; обґрунтування вибору інноваційних стратегій підприємств харчової промисловості шляхом поєднання конкурентних стратегій та результатів аналізу їх інноваційно-господарської та фінансової діяльності на основі побудови матриці інноваційно-фінансових стратегій;

- методологія визначення економічної сутності, формування і оцінки інноваційних структур кластерного типу, а саме: ідентифіковано передумови створення організаційно-економічних утворень кластерного типу у харчовій промисловості; визначено головні цілі створення інноваційних структур кластерного типу; встановлено ключові характеристики, на яких повинна базуватись концепція функціонування інноваційних структур кластерного типу у харчовій промисловості; розроблено базові положення концепції формування кластерів у харчовій промисловості; виявлено потенційний склад внутрішньогалузевих кластерів; визначено основні потенційні ефекти кластеризації у харчовій промисловості; запропоновано структурну будову кластера у харчовій промисловості; обґрунтовано системний підхід до формування інноваційних структур кластерного типу, уточнено системоутворюючі складові кластера та розроблено базові характеристики

інноваційних структур кластерного типу з позицій системного підходу (цілісність, ієрархічність, інтегративність, складність, невизначеність, інституціональність, необхідність координації, незворотність розвитку, неврівноваженість, флукувативність); запропоновано концептуальну модель створення інноваційних структур кластерного типу у харчовій промисловості України на базі наукового парку.

Практичне значення одержаних результатів полягає у можливості використання пропозицій автора при здійсненні аналізу інноваційної діяльності підприємств; формуванні інноваційних структур кластерного типу; виборі стратегій інноваційного розвитку та управлінні інноваційною діяльністю підприємств харчової промисловості.

Основні положення щодо моделювання інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості, формування інноваційних структур кластерного типу, аналізу інноваційної діяльності, розвитку венчурного фінансування, напрямів удосконалення державного регулювання інноваційної діяльності, викладені в дисертаційній роботі, прийнято до впровадження Департаментом харчової промисловості Міністерства аграрної політики та продовольства України при підготовці нормативно-правових актів з інноваційного розвитку харчової промисловості, прогнозуванні тенденцій інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості та створення інноваційних структур кластерного типу (довідка № 37-32-2-15/4367 від 21.03.2012 р.).

Сформульовані у дисертаційній роботі результати наукових досліджень щодо аналізу інноваційної діяльності підприємств, вибору та обґрунтування стратегій інноваційного розвитку та удосконалення управління інноваційною діяльністю підприємств знайшли відображення в діяльності дочірніх підприємств ПАТ «Київхліб»: «Дослідний хлібозавод» (довідка № 01-13/130 від 07.02.2012 р.), Хлібокомбінат №11(довідка №1000-01/20 від 20.02.2012 р.), Хлібокомбінат №12 (довідка № 05/11 від 26.01.2012 р.), Фастівський хлібокомбінат (довідка № 01-22/14 від 26.01.2012 р.).

Теоретико-методичні положення обґрунтування стратегічних напрямів інноваційного розвитку підприємств хлібопекарної промисловості прийняті до практичного використання ТОВ «ХлібСтолиці» (довідка № 279 від 22.03.2012р.).

Матеріали дисертаційного дослідження використовуються в навчальному процесі Національного університету харчових технологій при викладанні дисциплін: «Інноваційний менеджмент», «Інноваційні стратегії», «Управління інноваційними проектами», «Економіка і організація інноваційної діяльності», при виконанні курсових, дипломних та магістерських робіт у Національному університеті харчових технологій (довідка від 08.12.2011 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є одноосібно виконаною науковою працею, у якій знайшла подальший розвиток теорія та методологія дослідження інноваційної діяльності підприємств. Наукові положення, висновки та рекомендації, що виносяться на захист, одержані автором самостійно і є його особистим внеском в економічну науку. У дисертації не були використані ідеї або розробки, що належать співавторам,

разом з якими були опубліковані наукові праці. Із таких праць дисертантом були використані лише положення, які становлять його особистий внесок.

Апробація результатів дослідження. Основні теоретичні і методичні положення, практичні результати дослідження доповідалися і обговорювалися на Першій міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми управління» (Київ, Політехніка, 2001 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Управління організаційно-технічними та фінансово-економічними змінами на промислових підприємствах» (Київ, НУХТ, 2006); III Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми економіки підприємств в умовах сталого розвитку» (Київ, НУХТ, 15–16 березня 2007 р.); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми економіки підприємств в умовах сталого розвитку» (Київ, НУХТ, 3–4 квітня 2008 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Макроекономічне регулювання інвестиційних процесів та впровадження стратегії інновативно-інноваційного розвитку в Україні» (Київ, РВПС України НАН України, 23-24 жовтня 2008 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми менеджменту» (Київ, НАУ, 23-24 жовтня 2008 р.); V Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми економіки підприємств в сучасних умовах» (Київ, НУХТ, 19-20 березня 2009 р.); III Міжнародній науково-практичній конференції «Ефективність бізнесу в умовах трансформаційної економіки» (Сімферополь, 29-31 червня 2009 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток АПК в сучасних умовах» (Київ-Ялта, 15–20 вересня 2009 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми менеджменту» (Київ, НАУ, 22–23 жовтня 2009 р.); VI Міжнародній науково-практичній конференції «Проблеми економіки підприємств в сучасних умовах» (Київ, НУХТ, 13–14 травня 2010 р.); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми менеджменту» (Київ, НАУ, 28–29 жовтня 2010 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Антикризовий розвиток соціальних та економічних процесів в умовах глобалізації» (Буча, УГІ, 20–21 квітня 2011 р.); VII Міжнародній науково-технічній конференції «Проблеми економіки підприємств в сучасних умовах» (Київ, НУХТ, 19–21 травня 2011 р.), VIII Міжнародній науково-практичній конференції «Управління сучасним підприємством» (Київ, НУХТ, 22–23 березня 2012 р.).

Публікації. Основні наукові положення, висновки і результати дисертаційної роботи опубліковано у 3 монографіях (з яких 2 – одноосібні, 1 – колективна), 26 статтях у наукових фахових виданнях (з яких 21 – одноосібна) загальним обсягом 34,73 друк. арк., 22 публікаціях за результатами науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, шести розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 434 сторінки, в тому числі: обсяг основного тексту – 381 сторінка, список використаних джерел (302 найменування) – 32 сторінки, 13 додатків – 21 сторінка. Матеріали дисертації містять 44 рисунки і 35 таблиць, із них 3 рисунки і 4 таблиці займають повну площу сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЙНОЇ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми наукового дослідження, сформульовано мету, завдання, об'єкт, предмет і методи дослідження, зазначено зв'язок із науковими програмами, наукову новизну та практичне значення одержаних результатів, наведено відомості щодо їх апробації.

У першому розділі «**Теоретичні засади розвитку інноваційної діяльності підприємств**» досліджено генезис теорії інновацій у процесі економічного розвитку, теоретико-методологічну сутність основних понять інноваційної діяльності, розглянуто теоретичні підходи до класифікаційних ознак інновацій як складової інноваційної діяльності, розвинуто інституційні засади інноваційної діяльності підприємств.

Світова та вітчизняна економіка формують нову парадигму розвитку, підґрунтям якої є зростаючий взаємозв'язок між соціально-економічним розвитком суспільства та інноваційними процесами. Створення та впровадження інновацій стає основним внутрішнім фактором і запорукою зростання економіки на перспективу.

Формування ефективних механізмів розвитку інноваційної діяльності в умовах ринкової економіки неможливе без розробки теоретичного підґрунтя та дослідження виникнення, становлення та розвитку теорії інновацій. В дисертаційній роботі досліджено генезис та еволюцію теорії інновацій.

У дисертаційній роботі розглянуто теоретичні підходи до визначення категорії «інновація» та проведено їх узагальнення залежно від об'єкта і предмета дослідження (як зміни, як процес, як результат, як систему); з погляду вузького і широкого підходів; визначено об'єднуючу позицію (згідно якої інновації пов'язані із кількісними та якісними змінами, спрямованими на отримання нового рішення, створення нового товару чи процесу) та виділено два основні підходи до визначення цієї категорії: динамічний та статичний. З точки зору динамічного підходу інновації розглядаються як процес впровадження нових елементів, виробів, підходів, принципів замість існуючих; а з позицій статичного підходу – як продукт, результат, тобто інновація ототожнюється з новим товаром, новою технікою, технологією.

Узагальнюючи погляди вчених-економістів на економічну сутність інновацій уточнено дефініцію «інновація» через визначення найбільш характерних її ознак як економічної категорії, пов'язаної з новоствореними (вдосконаленими) і впровадженими продуктами, технологіями, послугами, рішеннями, які характеризуються новизною і задовольняють нові суспільні потреби.

Складність інновацій як об'єкта теоретичного пізнання обумовлює багатовекторність підходів до визначення їх класифікаційних ознак та існування в сучасній економічній теорії цілої низки підходів до класифікації інновацій. Вивчення існуючих точок зору та врахування комплексного характеру і багатогранності використання інновацій, дозволило розширити підходи до класифікації інновацій, уточнити їх різні типи, глибинність і складну економічну природу. Так, з огляду на забезпечення можливості оцінити

спрямованість інновацій, визначити їх перспективність, конкретизувати напрями інноваційного процесу та забезпечити прийняття обґрунтованих управлінських рішень в інноваційній сфері, інновації доцільно класифікувати за галузевим спрямуванням (економічні, соціальні, юридичні, педагогічні, медичні, екологічні тощо); в залежності від ступеня ризику (безризикові, інновації з низьким ступенем ризику (низькоризикові), з середнім ступенем ризику (середньоризикові), з високим ступенем ризику (високоризикові)); за рівнем доходності (високодохідні, середньодохідні, низькодохідні, бездохідні та дотаційні); за видом ефективності (інновації, спрямовані на досягнення соціального ефекту, екологічного ефекту, економічного ефекту, фінансового ефекту тощо).

Узагальнення поглядів науковців на сутнісне наповнення категорії «інноваційна діяльність» та її визначення у нормативно-правових актах засвідчило, що згідно сучасних підходів інноваційна діяльність розглядається, починаючи з етапу реалізації нових ідей чи втілення організаційно-технічних рішень, і не охоплює етап визначення джерела нововведення, а саме виникнення ідеї, створення новації. Найбільш розповсюджена точка зору полягає у тому, що інноваційна діяльність охоплює стадії від прийняття новації до її реалізації та розповсюдження. Водночас створення новації є невід'ємною ланкою інноваційного процесу, який включає створення, розробку, доведення до комерційного використання і розповсюдження нового технічного або якогось іншого рішення (новації).

Характеристика економічних категорій «інноваційна діяльність» та «інноваційний процес» дало змогу уточнити їх сутнісне наповнення, що характеризує інноваційну активність з різних позицій: *інноваційну діяльність* варто розглядати як систему дій (комплекс заходів і дій фізичних та юридичних осіб, що спрямовані на розробку, комерціалізацію і використання наукових досягнень та розробок, випуск та просування на ринок нових конкурентоспроможних товарів і послуг), натомість *інноваційний процес* – як зміну станів, що відбувається закономірним порядком, сукупність етапів, що об'єднують весь комплекс економічних відносин: науку, техніку, економіку, виробництво, споживання, і триває від зародження ідеї до її комерційної реалізації.

Успішний розвиток інноваційної діяльності підприємств неможливий без системи ефективного державного регулювання та підтримки. Перехід економіки України на інноваційну модель розвитку потребує формування адекватного ринковим умовам механізму державної підтримки, розроблення інноваційної політики, спрямованої на забезпечення синергетичного ефекту взаємодії всіх суб'єктів інноваційного процесу.

Сформована за часів незалежності України законодавча база регулювання інноваційної сфери налічує значну кількість нормативно-правових актів, характеризується постійним удосконаленням, але результативність її впливу на розвиток інноваційної діяльності ще недостатня. Численні законодавчі акти, спрямовані на підтримку інноваційної діяльності, на жаль не створили міцного підґрунтя інноваційного розвитку. В цілому нормативно-правова база регулювання інноваційних процесів в Україні є фрагментарною, не цілісною,

певною мірою суперечливою і тому недосконалою. Реформування діючої системи державного управління інноваційною діяльністю пропонується здійснювати шляхом коригування визначення національних пріоритетів інноваційного розвитку економіки; посилення функцій органів державного управління зі здійснення державної політики та стратегічного планування інноваційного розвитку країни; здійснення розподілу владних повноважень між центральними органами виконавчої влади у зазначеній сфері; усунення дублювання управлінських функцій між різними органами; удосконалення законодавства з питань регулювання інноваційної діяльності.

Економічна теорія та світовий досвід накопичили широкий спектр інструментів державного впливу на інноваційні процеси. Державне регулювання інноваційної діяльності має здійснюватись шляхом створення сприятливих умов для її розвитку, розроблення чіткої системи стимулювання інновацій, зокрема: удосконалення системи оподаткування та кредитування, амортизаційної політики, фінансового забезпечення, захисту прав інтелектуальної власності та інтересів інвесторів, формування конкурентного середовища, розвитку ринку цінних паперів тощо.

Принципово важливою є необхідність системного характеру державної інноваційної політики, а саме через систему продукування нових знань, освіти та підвищення кваліфікації, комерціалізації наукових результатів і широкого використання їх у виробничому процесі, що є невід'ємними ланками єдиного комплексного процесу. Державна інноваційна політика не може бути реалізована за рахунок підтримки чи стимулювання окремих елементів інноваційної системи, а повинна охоплювати увесь комплекс інституційних, правових та економічних заходів стимулювання інноваційної діяльності. Крім того, необхідне збалансоване поєднання ринкових механізмів регуляції з державним регулюванням, за змістом, формами і методами адекватним вимогам соціально-економічного розвитку.

У другому розділі **«Методологічні засади розвитку інноваційної діяльності підприємств»** обґрунтовано закономірність інноваційного типу розвитку як етапу еволюції ринкової економіки, запропоновано моделі розвитку інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості; розвинуто підходи до моделювання інноваційного процесу та управління інноваційною діяльністю підприємств харчової промисловості.

Питання активізації інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості необхідно вирішувати у контексті питань загального економічного розвитку. Динамічна трансформація сучасної економіки свідчить про необхідність переходу до інноваційного типу розвитку, оскільки екстенсивні фактори зростання себе вже практично вичерпали. Виходячи із розуміння циклічності процесу розвитку економіки, у якому періоди піднесення чергуються із наступною стагнацією та виникненням спричиненими кризою пауз, інновації слід розглядати як підґрунтя чергування фаз кризи і процвітання, а активізацію інноваційної діяльності – як головний напрям подальшого розвитку економіки.

Підприємства харчової промисловості мають можливість використання різних типів інноваційного розвитку, що зумовлюється специфікою окремих моделей (табл. 1), особливостями галузі, неоднорідністю науково-технічного потенціалу підприємств, їх територіальним розташуванням та географією збуту продукції, характером реагування на потреби і умови суспільного розвитку та залежить від конкретних проблем, що стоять перед підприємствами.

Таблиця 1

Характеристика основних моделей інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості

№ п/п	Модель	Характеристика	Мета	Результат
1	Державної підтримки	Виконання держзамовлень за рахунок коштів державного бюджету	Вирівнювання науково-технічного потенціалу України і розвинених країн світу; забезпечення продовольчої безпеки держави	Забезпечення населення продуктами харчування; розроблення і виробництво конкурентоздатної продукції для задоволення внутрішніх потреб та виходу на світовий ринок
2	Локального інноваційного середовища	Концентрація наукового, виробничого та фінансового потенціалу, об'єднаних єдиним процесом інноваційного розвитку підприємства	Розроблення нових продуктів, техніки, технологій	Стратегічні випереджаючі інновації з метою одержання вирішальних конкурентних переваг на ринку в перспективі
3	Внутрішньо-галузеві кластери	Поєднання галузевої науки, досліджень, розробки і виробництва у єдиний інноваційний ланцюг	Концентрація матеріально-технічних і фінансових ресурсів на вирішенні проблем розвитку харчової промисловості	Вивчення конкурентних переваг; розроблення і трансфер нових технологій та продуктів
4	Розвиток міжгалузевих науково-технічних комплексів	Створення інноваційної системи за умови інтеграції всіх характерних чинників впливу на виробничу діяльність. Тісна взаємодія підприємства з науковими установами, вузами, іншими організаціями	Підвищення якості науково-технічного потенціалу при мінімальних витратах ресурсів; трансфер технологій; ефективність науково-технічного потенціалу за умови задіяння міжгалузевих відносин	Реакція на зміни у зовнішньому середовищі та нові перетворення, здійснювані конкурентами; дифузія інновацій, розвиток взаємозв'язків та співпраці з машинобудівним сектором та АПК
5	Світове співробітництво	Міжнародне науково-технічне співробітництво	Підвищення якості вітчизняного наукового потенціалу; впровадження передових світових досягнень; допомога материнських компаній	Широкий обмін науковими результатами і технологіями; використання передового світового досвіду
6	Змішана модель	Узгоджене поєднання елементів попередніх моделей	Задоволення різнобічних інноваційних інтересів підприємств	Гармонійний інноваційний розвиток підприємства

Галузеві особливості зумовлюють обрання певних пріоритетів моделей інноваційного розвитку підприємствами харчової промисловості. Найбільш ефективним варіантом моделі інноваційного розвитку для підприємств спиртової, цукрової галузей та виробництва продуктів дитячого харчування є максимальне використання державної підтримки; підприємствам лікеро-горілчаної галузі, виробництва безалкогольних напоїв та соків доцільно зосередитись на концентрації зусиль у напрямку створення локального інноваційного середовища; виробникам кондитерської, пивобезалкогольної

продукції та хлібопекарським підприємствам слід звернути увагу на потенційні можливості використання переваг внутрішньогалузевих кластерів; підприємствам м'ясопереробної та молочної галузей необхідно акцентувати увагу на розвитку міжгалузевих науково-технічних відносин.

Поряд із цим підприємствам харчової промисловості, в першу чергу, кондитерської, пивобезалкогольної, лікєро-горілочаної та інших галузей необхідно активізувати обмін інноваційними пропозиціями у напрямку розвитку світового співробітництва.

Обрання певної моделі інноваційного розвитку залежить від стратегічних цілей розвитку підприємства, його розміру, продукції, що виробляється, та багатьох інших чинників. Вихідними принципами обрання певної моделі інноваційного розвитку мають бути: чітка цільова орієнтація підприємства на швидке й ефективне впровадження сучасних науково-технічних досягнень; множинність джерел фінансування; можливість охоплення максимально широкого кола технічних і технологічних новацій та можливостей їх практичного використання; адаптивність і гнучкість, що обумовлюють швидку адаптацію до динамічних змін умов зовнішнього середовища з метою підтримки максимально ефективної діяльності у майбутньому.

Ретроспективний аналіз підходів до моделювання інноваційного процесу засвідчив їх еволюцію під впливом вимог ринку та економічного оточення. Кожне із поколінь моделей інноваційного процесу формувалось під впливом умов, зумовлених попередніми закономірностями економічного розвитку та особливостями конкретного періоду, що і визначає їх характеристику (табл. 2).

Таблиця 2

Еволюція моделей інноваційного процесу

Покоління	Назва	Період	Характеристика
Перше покоління моделей інноваційного процесу	моделі «технологічного поштовху» (technology push, science push).	1950 – середина 60-х рр. XX ст.	Носять лінійний послідовний характер. Джерелом інновацій вважаються фундаментальні та прикладні дослідження
Друге покоління моделей інноваційного процесу	моделі «ринкового притягання» (market pull, need pull)	Друга половина 60-х – початок 70-х рр. XX ст.	Зберігають лінійність. Джерелом інновацій вважаються ринкові потреби
Третє покоління моделей інноваційного процесу	«об'єднуючі або двоїсті моделі» (coupling model)	Кінець 70-х – початок 80-х рр. XX ст.	Залишаються лінійними, але вже передбачають зворотні зв'язки. Поєднують два попередні підходи і концентрують увагу на процесі їх взаємодії, вважаючи джерелом інновацій як ринок, так і фундаментальні дослідження
Четверте покоління моделей інноваційного процесу	«інтегровані моделі» (integrated model)	Середина 80-х – 90-ті рр. XX ст.	Перехід від розгляду інновацій як переважно послідовного процесу до розуміння їх як паралельного процесу. Характеризуються високим рівнем інтеграції різних підрозділів і функціональних відділів підприємства в інноваційному процесі
П'яте покоління моделей інноваційного процесу	«модель стратегічних мереж» (system integration and networking model - SIN)	90-ті рр. XX ст. – до нашого часу	Створення мережі організацій та тісна стратегічна інтеграція підприємств, що взаємодіють в інноваційному процесі
Шосте покоління моделей інноваційного процесу	«інтелектуально-інформаційні моделі»	2010 р.	Засновані на знаннях, обміні інформацією і здатності до навчання

Аналіз вищезазначених підходів дозволив запропонувати авторську *модель інноваційного процесу «спіраль»* на підприємстві (рис. 1), основу якої складає синтез ключових характеристик досліджених моделей, визнання провідної ролі знань та обрання їх у якості ядра інноваційного процесу. У запропонованій моделі узагальнено зарубіжний та вітчизняний досвід щодо послідовності проходження етапів процесу прийняття рішень з подальшим рухом по спіралі за принципом інноваційного конвеєра. На кожному із етапів підприємство може взаємодіяти із зовнішніми агентами з приводу використання існуючих знань та створення / застосування нових знань у процесі нововведення.

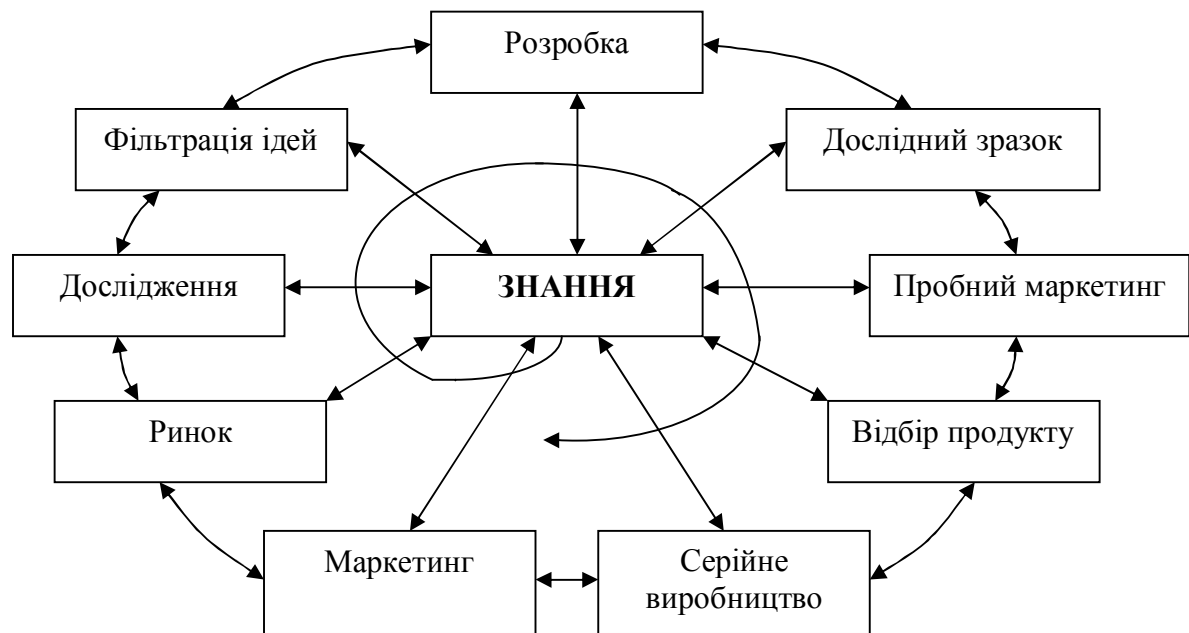

Рис. 1. Модель інноваційного процесу «спіраль»

Модель побудована виходячи з позиції, що більш інноваційними, а отже, й більш конкурентоспроможними, є ті підприємства, які здатні створювати, поширювати та використовувати знання найефективнішим способом, найшвидше реагуючи на ринкові зміни інноваційними продуктами та послугами. Отже, максимальна увага має приділятися механізмам, що дозволяють створювати, поширювати й використовувати набуті знання, забезпечують обмін інформацією і здатність до навчання. Таким чином, у якості джерела інновацій розглядається множина існуючих та нових знань.

Запропонована *модель інноваційного процесу «спіраль»* представлена у вигляді системи, яка включає етапи інноваційного циклу і взаємозв'язки між ними з урахуванням інноваційного конвеєру. Модель базується на тому, що знання – набуті або створювані на будь-яких стадіях, є ядром інноваційного процесу, його головним елементом, який не лише ініціює, але й забезпечує подальший розвиток усіх складових. Таким чином, у якості джерел інновацій визнаються існуючі знання та нові фундаментально-прикладні дослідження.

В умовах глобалізації економіки, не зважаючи на національні відмінності, загальною рисою функціонування усіх підприємств є спрямованість на інноваційний розвиток, забезпечення можливості швидко адаптуватись до

мінливих зовнішніх та внутрішніх умов господарювання. З огляду на це, філософією діяльності підприємств має стати *система управління інноваційною діяльністю*, завданнями якої можна вважати: формування цілей інноваційного розвитку; мотивацію впровадження інновацій; планування інноваційної діяльності; організацію робіт, пов'язаних зі здійсненням інновацій; управління інноваційними ризиками; впровадження інновацій; контроль за здійсненням інновацій.

Система управління інноваційною діяльністю підприємства формується під впливом факторів зовнішнього середовища і включає: об'єкти управління, суб'єкти (зовнішні та внутрішні), функції (загальні та спеціальні) та механізм управління, в межах якого формуються методи управління та управлінський інструментарій. Функціонування такої системи відбувається під безпосереднім впливом державного регулювання та ринкового механізму управління інноваційною діяльністю.

Процедуру управління інноваційною діяльністю підприємств можна представити у вигляді взаємопов'язаних етапів (пошук інноваційних ідей, організація розробки новацій, впровадження і поширення інновації) та зв'язків між ними. Основою ефективної системи управління інноваційною діяльністю підприємств є концепція спільного прийняття рішень з врахуванням, поряд із точкою зору винахідників, вчених та виробників, також поглядів споживачів, постачальників та інших зацікавлених осіб.

У третьому розділі **«Сучасний стан та напрями розвитку інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості»** досліджено стан та тенденції розвитку інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості; типи інновацій та фактори впливу на розвиток інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості України та розроблено методологію аналізу інноваційної діяльності.

Розвиток харчової промисловості України, як і всієї вітчизняної економіки, відбувається у контексті світових тенденцій. Вирішення проблем продовольчої безпеки, глобалізації ринку продовольства та зростання попиту на харчові продукти обумовлює переорієнтацію підприємств харчової промисловості із кількісного збільшення обсягів виробництва харчових продуктів на інноваційно-орієнтований напрям розвитку шляхом створення прогресивних ресурсозберігаючих технологій, використання нових, нетрадиційних видів сировини та створення нових харчових продуктів, зокрема із лікувальними, імуностимулюючими та радіопротекторними властивостями, підвищеною харчовою та біологічною цінністю, швидкого приготування, дитячого, лікувально-профілактичного призначення тощо.

Важливість проблем інноваційного зростання обумовлює необхідність постійного моніторингу та аналізу стану, особливостей, тенденцій та основних напрямків розвитку інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості, виявлення найбільш істотних перешкод та визначення пріоритетних напрямів інноваційного розвитку.

Проведений аналіз стану інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості України показав, що вона залишається на низькому рівні.

Водночас, частка підприємств харчової промисловості у загальній кількості промислових підприємств, що здійснювали інноваційну діяльність, коливається в межах 22-32 % (табл. 3), що є свідченням стабільно високої інноваційної активності підприємств галузі порівняно з іншими промисловими підприємствами.

Таблиця 3

Кількість підприємств, що здійснювали інноваційну діяльність

Показник	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Кількість промислових підприємств, що здійснювали інноваційну діяльність	1705	1697	1808	1496	1359	1193	1118	1472	1397	1411	1462
У % до 2000 р.	100	99,53	106,04	87,74	79,71	69,97	65,57	86,33	81,94	82,76	68,15
У % до попереднього року	–	99,53	106,54	82,74	90,84	87,79	93,71	131,66	94,90	101,0	103,61
Кількість підприємств харчової промисловості, що здійснювали інноваційну діяльність	484	527	583	432	334	267	243	343	309	336	352
У % до 2000 р.	100	108,88	120,45	89,26	69,01	55,17	50,21	70,87	63,84	69,42	72,72
У % до попереднього року	–	108,88	110,63	74,10	77,31	79,94	91,01	141,15	90,09	108,74	104,76
У % до загальної кількості інноваційно-активних підприємств	28,39	31,05	32,25	28,88	24,58	22,38	21,74	23,30	22,12	23,81	24,08

Між динамікою кількості підприємств, що здійснювали інноваційну діяльність, впроваджували інновації, прогресивні технологічні процеси у харчовій промисловості та в Україні загалом, спостерігається тісний кореляційний зв'язок, що свідчить про домінування спільних як для харчової промисловості, так і для промислових підприємств України в цілому макроекономічних чинників.

Кількість підприємств харчової промисловості, що здійснювали реалізацію інноваційної продукції, за період з 2001 по 2010 рр. зменшилась майже вдвічі. Обсяг реалізації інноваційної продукції підприємствами харчової промисловості підлягав значним коливанням і лише з 2004 р. відзначається стійкою позитивною динамікою. Водночас, не зважаючи на стрімке зростання реалізації інноваційної продукції, це поки що не забезпечує вітчизняним підприємствам харчової промисловості стійких конкурентних позицій на міжнародних ринках у сфері новаторства.

У структурі інноваційної продукції, реалізованої підприємствами харчової промисловості України, відбулася зміна пріоритетів: якщо у 2000 р. 61 % реалізованої інноваційної продукції займала продукція, що зазнала суттєвих змін, то у 2010 році її частка впала до 18,6 %, поступившись першістю продукції, що була новою тільки для підприємства. Таким чином найбільші

зусилля у сфері новаторства підприємства харчової промисловості спрямовують на удосконалення продукції.

Дослідження типів інновацій, характерних для підприємств харчової промисловості, показало, що інноваційна діяльність підприємств горілчаної промисловості спрямована, перш за все, на ринкові, маркетингові та управлінські інновації; підприємства пивоварної промисловості найбільшу увагу приділяють технологічним та управлінським інноваціям; для підприємств кондитерської, тютюнової та хлібопекарної промисловості найбільш характерні товарні, технологічні та маркетингові інновації. Загалом підприємства харчової промисловості охоплюють весь спектр напрямів інноваційної діяльності, реалізуючи товарні, технологічні, ринкові, маркетингові та управлінські інновації.

Підприємства харчової промисловості, що здійснюють інновації у значних масштабах, володіють високим інтелектуальним потенціалом, провадять інноваційну діяльність за багатьма напрямками, реалізують велику кількість інноваційних проектів. Водночас, більшість підприємств надають перевагу використанню вже існуючих техніко-технологічних розробок, що дозволяє скоротити витрати на новаторство, звівши їх переважно до замовлення вже створених нововведень. Такий підхід є дешевшим, менш ризикованим, і, як правило, гарантує отримання очікуваних результатів. Лише незначна кількість підприємств харчової промисловості в основу своєї інноваційної діяльності закладає розроблення новітніх технологій та рецептур, принципово нових видів обладнання, створення нової продукції, розширення виробництва продуктів оздоровчого, профілактичного та дієтичного харчування тощо.

Загалом інноваційна діяльність підприємств харчової промисловості знаходиться на недостатньому рівні, який не дозволяє прогнозувати суттєвий прорив у найближчій перспективі. Серед основних чинників стримування інноваційної активності підприємств харчової промисловості слід відзначити: високу вартість нововведень, нестачу власних коштів для здійснення інновацій, високий економічний ризик, обмеженість інформації про нові технології та продукти, недосконалість чинної законодавчої бази та недостатню підтримку інноваційної діяльності державою.

В умовах наростання глобальної продовольчої кризи харчова промисловість України має значні перспективи розвитку. Враховуючи зростаючий попит вітчизняних споживачів на продукцію вищої якості, але за прийнятною ціною, можна визначити два пріоритети подальшого розвитку підприємств харчової промисловості: з одного боку, виробництво продукції хорошої якості за доступною ціною, а з іншого – створення високоякісної продукції преміум-класу.

Для системного всебічного дослідження інноваційної діяльності необхідно проаналізувати всі її аспекти. Дослідження методологічної платформи аналізу інновацій засвідчило можливість використання найрізноманітніших прийомів, методів та моделей аналізу, кількість та широта застосування яких залежать від конкретних цілей аналізу та визначаються його завданнями в кожному конкретному випадку. Разом із тим, використовувані на практиці параметри

аналізу інноваційної діяльності, як правило, призначені для зовнішніх користувачів, відображають минулу результативність, тобто факти, які вже здійснились, і не дають можливості оцінити потенційну здатність підприємств створювати майбутню економічну цінність, а тим більше, спрогнозувати перспективний інноваційний розвиток. Існуючі показники не відповідають нагальним потребам підприємств, яким у сучасних умовах нестабільної ринкової економіки необхідно, базуючись на фактичних даних, прогнозувати зміни на майбутнє. Оскільки традиційні методи аналізу інновацій не дають вичерпних відповідей на ці питання, виникла потреба у розробці нової методології, яка б враховувала найбільш ефективні інструменти аналізу та дозволила отримати узагальнюючу картину можливостей, реального стану та перспектив розвитку інноваційної діяльності.

З позиції органічного поєднання інноваційної діяльності з іншими аспектами функціонування підприємств в роботі розроблено методологію аналізу інноваційної діяльності, як комбінування методів аналізу, що передбачає багатоаспектну схему оцінки у площинах: фінансів (фінансові результати), маркетингу (задоволення вимог споживачів інновацій), внутрішніх бізнес-процесів (внутрішня організація інноваційної діяльності), кадрового забезпечення (мотивація, навчання і ріст персоналу), яка накладається на ключові цілі інноваційної діяльності. Сформовано авторський підхід до побудови системи абсолютних та відносних показників аналізу інноваційної діяльності підприємств, що характеризують інноваційну діяльність у розрізі основних чотирьох блоків (табл. 4).

Таблиця 4

Показники аналізу інноваційної діяльності підприємства

Показники	Фінансові результати	Задоволення вимог споживачів інновацій	Внутрішня організація інноваційної діяльності	Кадрове забезпечення
Абсолютні показники	- обсяг витрат на інноваційну діяльність; - прибуток від реалізованої інноваційної продукції	- кількість впроваджених інноваційних видів продукції; - обсяг реалізованої інноваційної продукції	- кількість розробок і впроваджень нових продуктів і процесів; - кількість придбаних (переданих) нових технологій (технічних досягнень)	- чисельність зайнятих інноваційною діяльністю
Відносні показники	- частка витрат на інновації у загальних витратах на виробництво; - рентабельність інноваційної продукції; - питома вага нематеріальних активів у валюті балансу; - питома вага нематеріальних активів у загальному обсязі основних засобів; - частка бюджетних коштів у загальному обсязі витрат на інновації	- частка інноваційної продукції у загальному обсязі виробленої продукції; - частка витрат на інформаційну діяльність у загальних витратах на виробництво	- коефіцієнт модернізації обладнання; - коефіцієнт освоєння нової техніки	- частка зайнятих дослідженнями та розробками у загальній чисельності персоналу; - частка кадрів вищої кваліфікації; - відносний рівень заробітної плати науково-технічних спеціалістів; - частка витрат на навчання і підвищення кваліфікації кадрів у загальному обсязі витрат на інновації

В залежності від цілей та об'єкта аналізу запропонована система показників при необхідності може бути доповнена іншими показниками, і може використовуватись не лише як інструмент оцінки ефективності інноваційної діяльності, але і як інструмент управління, планування та прогнозування інновацій.

Завданнями системи показників аналізу інноваційної діяльності визначено: аналіз ретроспективних даних діяльності підприємства; мотивацію до інновацій; планування та прогнозування розроблення та впровадження інновацій; контроль та коригування інноваційної діяльності; дифузійну інновацій та оцінку результатів інноваційної діяльності.

Виходячи із характеристики інноваційної діяльності як послідовної реалізації трьох її основних фаз, а саме: дослідницької, виробничої та фази дифузії (поширення) інновацій, аналіз інноваційної діяльності доцільно здійснювати, використовуючи фази життєвого циклу інновацій у якості системи координат, на яку будуть накладатись відповідні показники оцінки інноваційної діяльності.

Зокрема, на етапі аналізу інноваційної діяльності у рамках протікання дослідницької фази життєвого циклу інновацій, особливу увагу слід звертати на характеристику трудових ресурсів. Необхідно оцінити їх чисельність і якісний склад, що характеризується рівнем професійної майстерності, стажем роботи, кваліфікацією, творчим потенціалом тощо. Також досліджуються показники, що характеризують наявну матеріальну базу для проведення науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт.

На етапі виробничої фази (впровадження інновацій) характеризуються технічні ресурси за допомогою системи показників, що відображають технічну оснащеність виробництва, техніко-економічний рівень устаткування, ступінь використання потужностей тощо. Саме на цій фазі можна попередньо оцінити інноваційний рівень продукції чи технологій. Остаточну оцінку інноваційності виробництва (продукції, послуг) можна здійснити лише на основі реальної величини попиту з боку споживачів.

Такий підхід дозволяє проводити поглиблений аналіз на всіх стадіях життєвого циклу інновацій, відповідає сучасним запитам інноваційних менеджерів й надає можливість враховувати потенційні внутрішні можливості та адекватно реагувати на мінливі умови та виклики зовнішнього середовища, приймаючи гнучкі рішення на кожному етапі здійснення інноваційної діяльності.

У четвертому розділі **«Стратегії інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості»** розглянуто інноваційні стратегії як чинник ефективного розвитку підприємств харчової промисловості; досліджено інноваційні стратегії підприємств харчової промисловості та обґрунтовано вибір інноваційної стратегії підприємства з використанням матриці інноваційно-фінансових стратегій.

Успіх інноваційної діяльності залежить, перш за все, від вибору інноваційної стратегії, яка визначає цілі інноваційної діяльності та вибір засобів їх досягнення. Проведений аналіз існуючих підходів до класифікації та

характеристик інноваційних стратегій дозволив виділити найбільш поширені погляди на їх типізацію: за напрямом інноваційного розвитку підприємства: товарні (продуктові), технологічні, маркетингові, організаційні, управлінські інноваційні стратегії; за рівнем новизни впроваджуваної інновації: активні (наступальні, революційні) та пасивні (маркетингові, імітаційні) інноваційні стратегії; за типом реакції на стратегічні інновації: (наступальна, захисна, нішова, поглинаюча, імітаційна та ін.).

При виборі інноваційної стратегії підприємства доцільно використовувати матрицю інноваційно-фінансових стратегій, яку можна побудувати за аналогією із методикою формування матриці фінансових стратегій Фансона-Романе з врахуванням інноваційної складової.

Формування матриці інноваційно-фінансових стратегій здійснюється з використанням таких основних показників: результат інноваційно-господарської діяльності (РІГД), результат фінансової діяльності (РФД) та результат інноваційної фінансово-господарської діяльності (РІФГД), на основі розрахунку яких підприємство можна умовно віднести до одного з квадрантів матриці, кожний з яких характеризує шляхи подальшого інноваційного розвитку підприємства.

На основі аналізу інноваційно-господарської та фінансової діяльності ДП ПАТ «Київхліб» «Хлібокомбінат №12», «Хлібокомбінат №11», Булочно-кондитерський комбінат (БКК), Дослідний хлібо завод та Фастівський хлібокомбінат (табл. 5) визначено їх розташування у квадрантах матриці інноваційно-фінансових стратегій (рис. 3) та запропоновано стратегію їх інноваційного розвитку.

Таблиця 5

Розрахунок базових показників матриці інноваційно-фінансових стратегій дочірніх підприємств ПАТ «Київхліб»

Показник	БКК	Дослідний хлібо завод	Фастівський хлібокомбінат	Хлібокомбінат №12	Хлібокомбінат №11
РГД	74873	87722	10977,6	127621	192390
БРЕІ	77410	106806	10839,1	136398	209049
ΔФЕП	1614	18217	333,3	7506	12018
ВІ	923	867	194,8	1271	4641
РІГД	73835	87020	10978	125972	190322
ФВНДДКР	1038	702	0	1649	2068
РФД	4195	8937	499,4	-429	6820
ΔПК	5204	13585	643,5	3141	10782
ФВ _{ПК}	811	3154	102,7	2705	3503
ППр	199	1123	41,4	1019	600
РІФГД	78030	95957	11477	125543	197142

Згідно проведених розрахунків, «Хлібокомбінат №11», Булочно-кондитерський комбінат (БКК), Дослідний хлібо завод та Фастівський хлібокомбінат потрапляють у шостий квадрант матриці інноваційно-фінансових стратегій, що пояснюється їх належністю до спільної підприємницької структури, шаблонною моделлю побудови бізнесу, і чітким виконанням

корпоративних вимог розвитку інноваційно-господарської та фінансової діяльності.

ДП ПАТ «Київхліб» «Хлібокомбінат №12» потрапляє в область діагоналі — зону відмови від залучених ресурсів, що характерно для першого квадранту матриці інноваційно-фінансових стратегій. Відповідно, для підприємства можливі три сценарії розвитку інноваційно-фінансової діяльності, які обумовлюються можливостями переходу в квадранти 2, 4, 7 (рис. 3).

Показник	РФД « 0	РФД = 0	РФД » 0
РІГД » 0	Хлібокомбінат №12	4	Хлібокомбінат №11, Дослідний хлібозавод, БКК, Фастівський хлібокомбінат
РІГД = 0	7	2	5
РІГД « 0	9	8	3

Рис. 3. Матриця інноваційно-фінансових стратегій дочірніх підприємств ПАТ «Київхліб»

З позиції забезпечення інноваційного розвитку підприємства найбільш бажаним є перехід у квадрант 4, який характеризується зростанням обсягів виробництва продукції, у тому числі й інноваційної.

Виходячи з вищенаведеного, ДП ПАТ «Київхліб» «Хлібокомбінат №12» можна рекомендувати віолентну (силову) інноваційну стратегію, яка характерна для підприємств, що здійснюють масове виробництво, володіють значним ресурсним потенціалом, і виходять на масовий ринок зі своєю чи придбаною новою продукцією, випереджаючи конкурентів за рахунок серійності виробництва і ефекту масштабу.

Використання матриці інноваційно-фінансових стратегій дозволяє генерувати інноваційну стратегію як детальне керівництво до дії з врахуванням можливих варіантів вибору подальшого розвитку підприємства. В межах даної матриці можна розглядати проблему співвідношення інноваційних цілей і ресурсів розвитку підприємства у динаміці, надаючи можливість обирати пріоритетні сфери розвитку та модифікувати інноваційну стратегію у результаті зміни важливих параметрів функціонування підприємства.

У п'ятому розділі «**Розвиток фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємств**» досліджено теоретико-методичні основи та особливості фінансової підтримки інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості України, виявлено роль та місце окремих джерел у системі фінансування інноваційної діяльності підприємств галузі, розглянуто можливості венчурного фінансування інноваційної діяльності.

Досліджуючи фінансове забезпечення інноваційної діяльності підприємств слід розрізняти забезпечувальну і регулятивну його дію. Забезпечувальна дія проявляється у встановленні джерел фінансування, тобто виявленні наявних

можливостей для покриття існуючих потреб і характеризує пасивний вплив фінансового забезпечення. Регулятивна дія проявляється через виділення достатніх обсягів коштів, пошук оптимальної структури джерел фінансування та конкретної форми фінансування і характеризує активний вплив фінансового забезпечення.

Проведений аналіз засвідчив, що основою фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості України залишаються їх власні кошти: їх питома вага протягом 2000 – 2010 рр. коливалась у межах 60 – 90 %.

Другу позицію у структурі джерел фінансування інновацій займають кредитні ресурси: їх питома вага у 2000 р. становила трохи більше 10 %, у 2001 р. – знизилась до 5 %, протягом 2002–2004 рр. відбувся підйом до 25 %; потім знову спостерігалось падіння до 9 %. За показниками 2007 р. частка кредитних ресурсів становила вже 20 %, а у 2008 р. зросла майже до 26 %. Наслідком фінансово-економічної кризи стало зниження питомої ваги кредитних ресурсів у 2010 р. до 12,46 %. Загалом коливання частки кредитних коштів у структурі джерел фінансування інноваційної діяльності свідчить про нестабільність їх ролі в інноваційних процесах галузі. Підприємства вдаються до залучення даного джерела ситуаційно, виходячи із умов його доступності та виникаючих потреб. Використання кредитних коштів стримується низкою існуючих нині обмежень, зокрема, жорсткими умовами та короткими термінами надання кредитів, необхідністю наявності застави та її вартості, розміром відсоткових ставок тощо.

Частка фінансування з інших джерел залишається на низькому рівні і не чинить суттєвого впливу на інноваційний розвиток підприємств.

У більшості економічно розвинутих країн одним із основних джерел фінансування інноваційної діяльності є бюджетні кошти. На жаль, в нинішніх умовах бюджетного дефіциту фінансування інноваційного розвитку окремих галузей економіки вкрай обмежене. Питома вага коштів державного бюджету у структурі джерел фінансування інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості України є надзвичайно низькою і не перевищує 0,4 %. Водночас, з огляду на важливість ролі та значення харчової промисловості у суспільному розвитку, державі слід приділяти значно більшу увагу підтримці інноваційних процесів у галузі.

Фінансування інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості за рахунок інших зовнішніх джерел поки що не набуло широкого застосування. Так, фінансування за рахунок коштів місцевих бюджетів та позабюджетних фондів практично відсутнє.

Іноземні інвестиції як джерело фінансування інновацій найбільш доступні для тих підприємств харчової промисловості, що контролюються іноземним капіталом. Найпоширеніший спосіб залучення іноземного капіталу – створення спільних підприємств, реалізація спільних з іноземними партнерами інноваційних проектів за умови фінансування західного партнера. Разом з тим нерідко іноземні власники обмежуються номінальною присутністю, не здійснюючи суттєвих внесків у розвиток підприємства. Низькою є і частка

фінансування інноваційної діяльності за рахунок коштів вітчизняних інвесторів, що свідчить про відсутність з їх сторони зацікавленості у вкладеннях в інновації. Загалом значні інвестиції у інновації як вітчизняних, так і іноземних інвесторів переважно трапляються як разові акції і займають невисоку питому вагу в загальному обсязі фінансування.

Отримані за допомогою методу екстраполяції тренду з використанням лінійної функції прогностні значення обсягів фінансування інноваційної діяльності в промисловості України та харчовій промисловості (рис. 4) свідчать про необхідність посилення уваги до фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості.

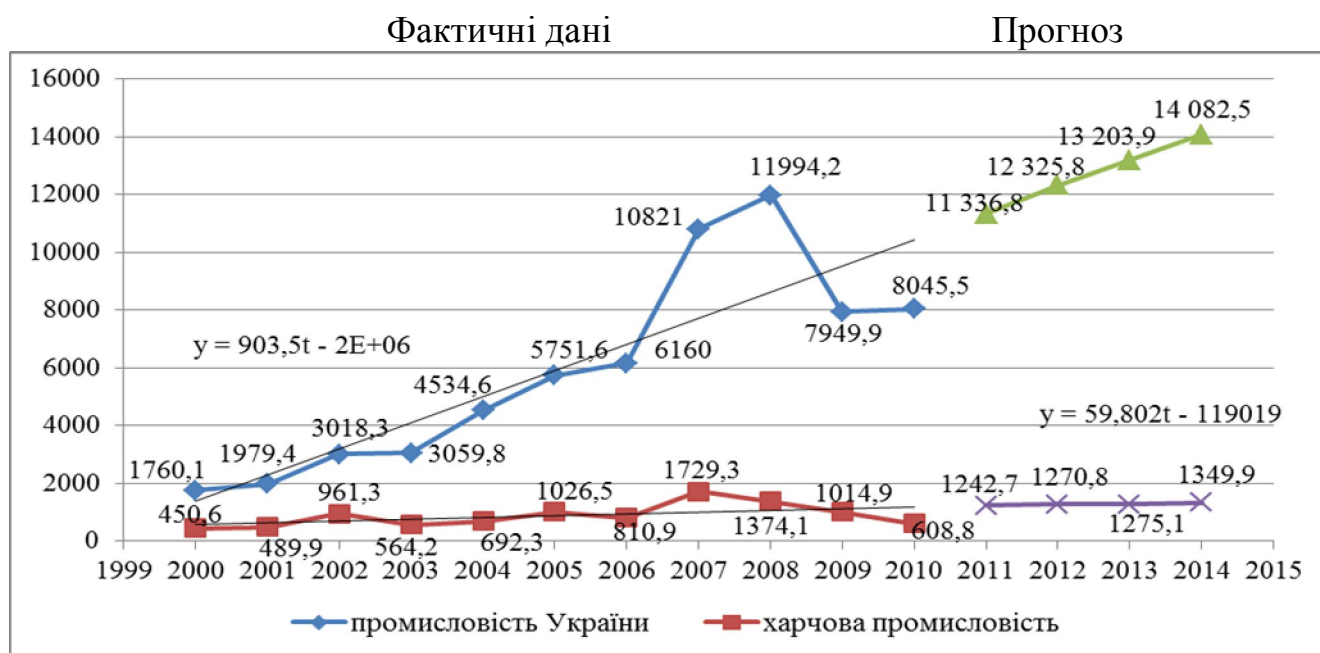

Рис. 4. Динаміка та прогноз обсягів фінансування інновацій, млн. грн.

Підприємствам галузі слід більш гнучко підходити до вирішення питань пошуку, вибору та оптимізації джерел фінансування інновацій. Обираючи спосіб фінансового забезпечення інноваційного розвитку, керівництву підприємства необхідно детально вивчити всі можливі варіанти, приймаючи до уваги розмір підприємства, його фінансовий стан та інноваційну стратегію, а також майбутні прогнози, враховуючи прогнозовані витрати і ризики, та оцінити можливість і готовність підприємства виконувати необхідні вимоги, що впливають із умов залучення того чи іншого джерела забезпечення інноваційного розвитку.

Для зростання обсягів фінансування інновацій необхідне державне стимулювання примноження власних коштів підприємств, що інвестуються в інноваційні проекти, шляхом надання податкових пільг. Загалом державна фінансова політика сприяння інноваційній діяльності має бути спрямована на: стимулювання збільшення обсягів власних коштів підприємств, що витрачаються з метою активізації інноваційної діяльності; нарощування потенціалу державного фінансування інновацій; збільшення обсягів кредитування інноваційних проектів; створення умов для нарощування інвестицій на інноваційно-активних підприємствах.

Перспективним напрямком фінансового забезпечення інноваційної діяльності є венчурне фінансування, яке вважається однією із найбільш прогресивних форм стимулювання інноваційних процесів у розвинених країнах, та використання механізму первинного публічного розміщення акцій (IPO) як джерела фінансування інновацій.

У шостому розділі «**Інноваційні структури кластерного типу з позиції розвитку інноваційної діяльності**» визначено кластеризацію як напрям розвитку інноваційної діяльності; обґрунтовано системний підхід до формування інноваційних структур кластерного типу, запропоновано підходи до створення і функціонування інноваційних структур кластерного типу у харчовій промисловості України.

Аналіз світової практики показує, що активізувати інноваційну діяльність підприємств можливо через використання кластерного підходу, ефективність якого базується на одночасному поєднанні принципів конкуренції та взаємодії учасників кластеру та забезпеченні низки синергетичних ефектів, що виражається у підвищенні конкурентоспроможності всієї системи у порівнянні з окремими господарюючими суб'єктами.

Різноманітність трактувань поняття «кластер» спостерігається як у працях вітчизняних вчених, так і у зарубіжних джерелах. Кластери розглядаються і як об'єднання виробничих підприємств, і як сукупність взаємозалежних економічних суб'єктів, і як система взаємовідносин між ними. Разом із тим характерною ознакою кластеру визнається об'єднання окремих елементів в єдине ціле для виконання певної функції або досягнення мети.

В роботі узагальнено змістовні аспекти визначення кластера, уточнено його понятійну сутність як добровільного цілеспрямованого об'єднання підприємств та невиробничих організацій, зокрема наукових установ та фінансових інституцій, що базується на об'єктивних зв'язках між ними, спрямоване на підвищення ефективності, конкурентоспроможності та досягнення нових конкурентних переваг для кожного із учасників, одержання індивідуальної чи сукупної економічної вигоди на основі задоволення власних виробничих вимог та запитів споживачів.

У дисертаційній роботі визначено цілі створення кластерів та низку вимог до *формування інноваційних структур кластерного типу*, що визначаються сучасним станом харчової промисловості та економічними викликами сьогодення: кластер повинен відповідати місії, системі цінностей, стратегічним цілям розвитку галузі; цілі функціонування кластеру повинні забезпечуватись відповідним організаційно-інституційним забезпеченням; високий ступінь надійності функціонування кластера має обумовлюватись взаємозамінністю компонентів і способів життєдіяльності кластера; інноваційні структури кластерного типу мають забезпечувати адаптивний розвиток внутрішніх інститутів шляхом формування якісно нових взаємовідносин, сфери відповідальності, системи ключових компетенцій, що в цілому відображало б інтереси персоналу, власників, стратегічних партнерів підприємства, а також населення та держави; забезпечення цілісності кластеру має досягатись шляхом дотримання вимог взаємної узгодженості та стабільного функціонування його

складових. Зазначені вимоги значною мірою визначають особливості формування та розвитку кластерів.

В роботі розглянуто передумови формування інноваційних структур кластерного типу та обґрунтовано концепцію побудови кластерів у харчовій промисловості України на базі наукового парку.

Ефективність використання кластерного підходу у якості механізму інноваційного розвитку базується на тому, що він забезпечує низку синергетичних ефектів. Основні потенційні ефекти кластеризації у харчовій промисловості представлено на рис. 5.

Запропоновано *процедуру формування кластерів*, яку представлено у вигляді послідовності шести взаємопов'язаних етапів: підготовчого (виникнення ініціативи щодо створення кластеру, формування ініціативної групи), збору інформації (аналіз ситуації, пошук потенційних учасників, зовнішні виклики і можливості майбутнього кластера, оцінка його внутрішнього потенціалу), формування взаємної довіри (презентація учасників, визначення галузей співробітництва, навчання та тренінги), організаційного (прийняття рішення про створення кластера, формування Координаційної Ради, розробка стратегії розвитку кластера, реєстраційні процедури), розробки плану дій (розробка бізнес-плану, початок діяльності кластеру) та розвитку кластеру (формування виробничої кооперації, участь у тендерах, реалізація проектів, контакти з іншими кластерами, формування державної політики по виходу на зовнішні ринки, реклама, маркетинг). Подальший розвиток кластера залежить від ефективності багатовимірної та динамічної діяльності його учасників, розподілу функціональних обов'язків між різними учасниками при здійсненні інноваційних проектів, узгодженості цілей та завдань, побудови господарських зв'язків.

З позиції системного підходу уточнено *системоутворюючі складові кластера*: цілісність, ієрархічність, інтегративність, складність, інституціональність, невизначеність, координування, незворотність розвитку, нерівноваженість, флуктуативність тощо.

З позиції дослідження взаємозв'язку інновацій та зростання економічного добробуту розглянуто модель взаємозв'язку кластерів та інновацій у контексті інших тісно пов'язаних з ними явищ, яка була запропонована шведським вченим Г. Ліндквістом у 2009 р. З метою адаптування до вітчизняних економічних реалій теоретичну модель Г. Ліндквіста удосконалено (рис. 6) шляхом доповнення її зворотними зв'язками (оскільки вплив латентних змінних не є одностороннім, як це визначено у моделі Г. Ліндквіста), та коригування блоків латентних змінних: виключення блоку патентних заявок (оскільки інноваційна продукція може вироблятися і без реєстрації патентів), об'єднання блоків джерел фінансування НДДКР (приватні та державні) у єдиний блок, що охоплює фінансове забезпечення інноваційної діяльності з усіх можливих джерел, а також доповнення блоками, що характеризують результативність інноваційної діяльності та її кадрове забезпечення. Матеріально-технічне забезпечення інноваційного процесу передбачає наявність відповідних ресурсів у блоці «кластеризація» і тому не потребує виділення у вигляді окремого елемента.

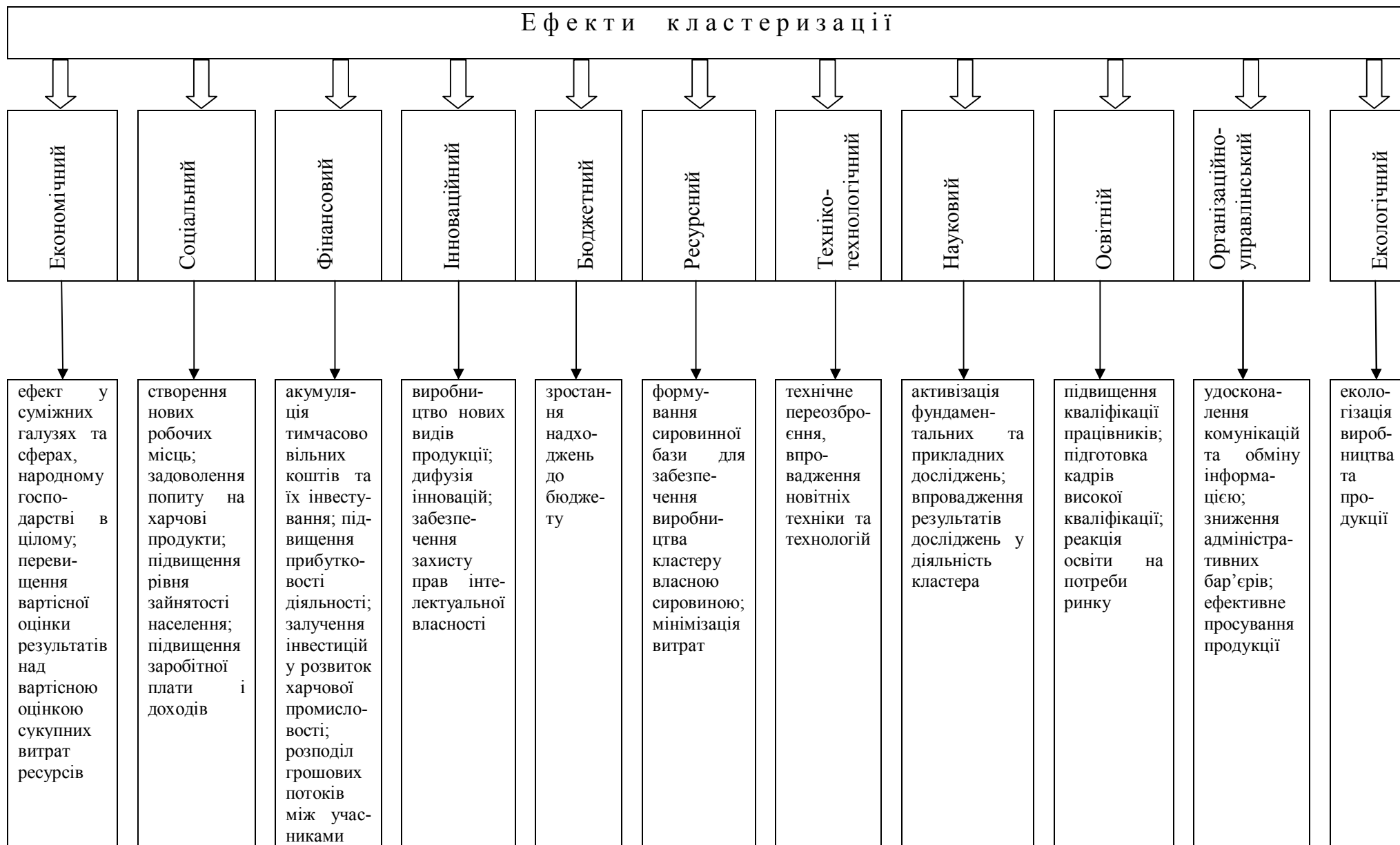

Рис. 5. Ефекти кластеризації у харчовій промисловості

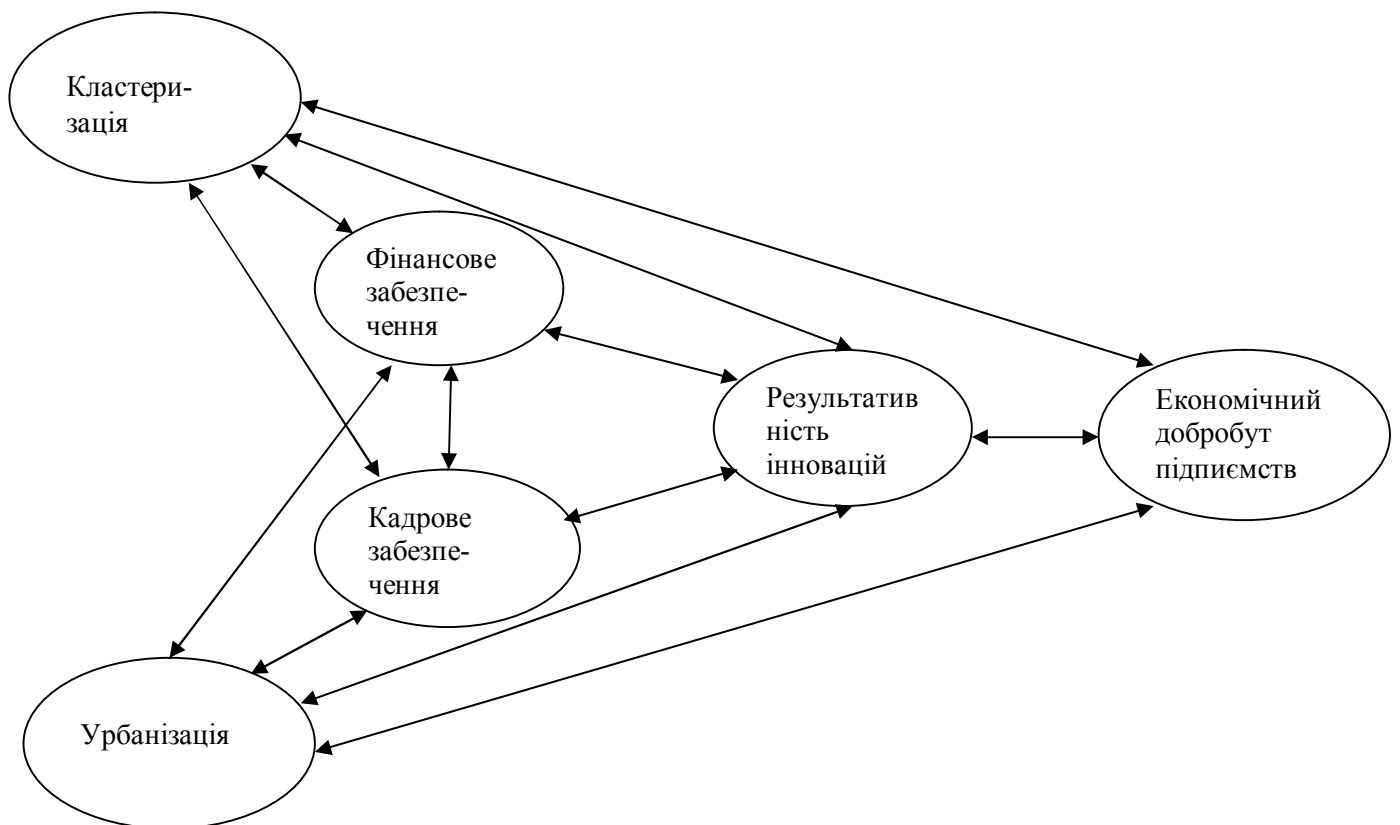

Рис. 6. Модифікована модель Г. Ліндквіста

Таким чином, на основі розвитку моделі Г. Ліндквіста зроблено висновок, що інноваційний розвиток відбуватиметься через формування інноваційних структур кластерного типу та розвиток інфраструктури кластерів.

ВИСНОВКИ

У дисертації поставлено та вирішено нову наукову проблему, що полягає у розробленні теоретико-методологічних підходів дослідження інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості; теоретичному узагальненні основних положень теорії інновацій, що дало можливість з'ясувати методологічні особливості моделювання інноваційного процесу; розробці методології аналізу інноваційної діяльності; обґрунтування вибору стратегій інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості; розробці теоретико-методологічних підходів до формування інноваційних структур кластерного типу, дослідження їх складових та ефектів, що виникають в процесі кластеризації.

За результатами дослідження отримано наступні висновки:

1. Узагальнення сучасних наукових підходів щодо тлумачення поняття «інновація» дозволило виявити наявність розбіжностей з ряду важливих аспектів визначення їх економічної сутності та класифікації, що пояснюється специфічними ознаками, змістом, формою прояву і функціонування інновації як об'єкта дослідження на кожному економічному рівні, і визначає множину варіантів підходів до їх розгляду. Вивчення існуючих точок зору дозволило розширити підходи до класифікації інновацій, уточнити їх різні типи,

глибинність і складну економічну природу.

2. Дослідження теоретичного змісту економічних категорій «інноваційна діяльність» та «інноваційний процес» з позиції встановлення взаємозв'язків і відмінностей між ними, дозволило уточнити їх сутнісне наповнення як двох самостійних, які характеризують інноваційну активність з різних позицій: інноваційна діяльність відображає систему дій, спрямованих на практичне використання нововведень, а інноваційний процес – зміну станів, сукупність етапів від моменту виникнення ідей, її техніко-економічного опрацювання, аж до впровадження новачії у практику господарювання, можливу дифузію інновацій та їх потенційну модифікацію.

3. Забезпечення ефективного розвитку інноваційної діяльності повинно передбачати використання дієвих форм і методів її стимулювання, що ґрунтуються на збалансованому поєднанні ринкових механізмів регуляції з державним регулюванням. Необхідне реформування діючої системи державного управління інноваційною діяльністю, що пропонується шляхом: коригування визначення національних пріоритетів інноваційного розвитку економіки; посилення функцій органів державного управління зі здійснення державної політики та стратегічного планування інноваційного розвитку країни; розподілу владних повноважень між центральними органами виконавчої влади у зазначеній сфері; здійснення заходів з усунення дублювання управлінських функцій між різними органами; удосконалення законодавства з питань регулювання інноваційної діяльності. Інноваційна спрямованість економічної політики держави сприятиме створенню високотехнологічного базису для забезпечення майбутнього економічного зростання України.

4. Для ефективної інноваційної діяльності важливим є вибір її моделі. Залежно від масштабів та векторного спрямування інноваційної діяльності, запропоновано моделі інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості, надано їх характеристику, визначено мету та результат, запропоновано вихідні принципи обрання певної моделі та варіанти моделей інноваційного розвитку для підприємств харчової промисловості. Виходячи з особливостей моделей інноваційного розвитку, підприємствам харчової промисловості доцільно обирати таку модель, яка найбільш відповідає визначеним пріоритетам, особливостям галузі, враховує умови постачання сировини та збуту продукції, фінансові можливості, а також низку інших чинників.

5. Проведений аналіз підходів до моделювання інноваційного процесу засвідчив, що моделі інноваційного процесу еволюціонують залежно від розвитку поглядів на інновації, зміни вимог ринку, економічного оточення та особливостей конкретного періоду. Синтез розглянутих підходів дозволив запропонувати авторську інтелектуально-інформаційну модель інноваційного процесу «спіраль», в основу якої покладено ефективне використання інформаційного потоку знань. Запропонована модель враховує механізми зворотного зв'язку, які виникають між окремими ланками ланцюгу, а також зовнішні умови і ідеї, які з'явилися поза даним етапом інноваційного циклу, передбачає можливість повернення на попередні етапи для доопрацювання

інноваційних проектів. Побудова моделі враховує можливість паралельного протікання окремих стадій інноваційного процесу, що суттєво скорочує термін реалізації інновацій.

6. В основу побудови ефективної системи управління інноваційною діяльністю підприємств покладено концепцію спільного прийняття рішень, згідно якої до розроблення інноваційної продукції, поряд із винахідниками, вченими та виробниками, залучаються також споживачі, постачальники та інші зацікавлені особи. Визначено, що система управління інноваційною діяльністю підприємства має включати: об'єкти управління, суб'єкти, функції та механізми управління, в межах яких формуються методи управління та управлінський інструментарій. Основними напрямками управління інноваційною діяльністю підприємства визначено: пошук інноваційних ідей, організацію розробки новачій, впровадження і поширення інновацій. Запропоновано процедуру управління інноваційною діяльністю підприємств, яка представлена у вигляді взаємопов'язаних етапів та зв'язків між ними. Таким чином, досягається максимальне наближення реалізованої новачії до потреб споживачів.

7. Забезпечення харчовими продуктами є одним із найважливіших аспектів формування рівня життя населення будь-якої країни. В контексті глобалізації ринку продовольства та зростання попиту на харчові продукти світове співтовариство розглядає Україну як країну нових можливостей, що передбачає розвиток підприємств галузі у інноваційно-орієнтованому напрямі.

Встановлено, що роль інновацій у розвитку харчової промисловості визначається низкою передумов їх виникнення і впровадження, серед яких основними є: конкурентна боротьба виробників продуктів харчування на ринку та можливість отримати конкурентні переваги; задоволення зростаючого попиту споживачів, можливість розширення ринків збуту; пошук ефективного вирішення проблем, що виникають під час діяльності підприємства; можливість підприємств, які першими освоюють інновації, одержувати додатковий прибуток у результаті тимчасової монополії на ринку. Ефективна інноваційна діяльність підприємств сприяє покращенню якості продукції, розширенню асортименту, використанню нових видів сировини, створенню нових споживчих властивостей, підвищенню технічного потенціалу, зростанню іміджу та збільшенню інвестиційної привабливості підприємства.

8. Проведений аналіз стану інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості України показав, що він не відповідає нагальним потребам соціально-економічного розвитку країни, а наявний науково-технологічний потенціал не використовується повною мірою. Встановлено тісний кореляційний зв'язок між кількістю підприємств, що здійснювали інноваційну діяльність та впроваджували інновації у харчовій промисловості, та в Україні загалом, що є ознакою домінування у розвитку інноваційних процесів макроекономічних чинників, спільних як для харчової промисловості, так і для промислових підприємств України в цілому.

9. Дослідження типів інновацій, характерних для підприємств харчової промисловості, показало, що залежно від галузі харчової промисловості домінуючі типи інновацій будуть різні: інноваційна діяльність підприємств

горілчаної промисловості спрямована на ринкові, маркетингові та управлінські інновації; пивоварної промисловості – технологічні та управлінські інновації; кондитерської, тютюнової та хлібопекарної промисловості – товарні, технологічні та маркетингові інновації. Загалом підприємства харчової промисловості охоплюють весь спектр напрямів інноваційної діяльності, реалізуючи товарні, технологічні, ринкові, маркетингові та управлінські інновації.

10. З метою забезпечення поглибленого аналізу інноваційної діяльності з позиції його використання у якості інструменту оцінки, управління, планування та прогнозування інновацій, визначено завдання системи показників аналізу інноваційної діяльності: аналіз ретроспективних даних діяльності підприємства; мотивація до інновацій; планування та прогнозування розроблення та впровадження інновацій; контроль та коригування інноваційної діяльності; дифузія інновацій та оцінка результатів інноваційної діяльності. Запропоновано підхід до методології аналізу інноваційної діяльності, що базується на засадах органічного її поєднання з іншими аспектами функціонування підприємств, дозволяючи комплексно дослідити інновації та налагодити бізнес-процеси між генераторами ідей та управлінською командою. Запропонована система показників відноситься до змішаних підходів в аналізі і передбачає чотирьохаспектну схему оцінки за структурою: фінанси, маркетинг, внутрішні бізнес-процеси, кадрове забезпечення, яка накладається на ключові цілі інноваційної діяльності та враховує життєвий цикл інновацій. Основною перевагою запропонованої системи показників аналізу інноваційної діяльності є її простота у поєднанні із практичним застосуванням та повнотою інформації, яку вона містить.

11. Успіх інноваційної діяльності залежить, перш за все, від вибору інноваційної стратегії, яку може реалізувати підприємство з огляду на свою ринкову позицію та інноваційні можливості. Проведений аналіз існуючих підходів до класифікації та характеристик інноваційних стратегій дозволив виділити найбільш поширені погляди на їх типізацію: за напрямом інноваційного розвитку підприємства; рівнем новизни впроваджуваної інновації; типом реакції на стратегічні інновації.

Вибір інноваційних стратегій підприємствами на основі аналізу їх інноваційно-господарської та фінансової діяльності шляхом використання матриці інноваційно-фінансових стратегій дозволяє визначити розташування підприємств у квадрантах матриці інноваційно-фінансових стратегій та запропонувати стратегію їх інноваційного розвитку.

12. Основою ефективною інноваційної діяльності є її достатнє фінансування. Проведений аналіз джерел фінансування інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості дає підстави стверджувати, що вона забезпечується, в основному, за рахунок власних коштів. Ресурси, залучені на фондовому ринку, та позики комерційних банків є незначними, а видатки державного й місцевого бюджетів – недостатніми. Кошти, залучені від вітчизняних та іноземних інвесторів, носять низьку інноваційну спрямованість і не здійснюють суттєвого впливу на інноваційну діяльність.

Отримані прогнозні значення обсягів фінансування інновацій не відповідають вимогам забезпечення стійкого інноваційного розвитку, а форми і методи їх мобілізації потребують удосконалення з використанням сучасного методичного інструментарію та прогресивних підходів, поширених у економічно розвинутих країнах. В умовах гострої нестачі фінансових ресурсів перспективним напрямком диверсифікації джерел фінансування інноваційної діяльності є венчурне фінансування, яке вважається однією із найбільш прогресивних форм стимулювання інноваційних процесів у розвинених країнах, та використання механізму первинного публічного розміщення акцій (IPO) як джерела фінансування інновацій.

13. Активізувати інноваційні процеси в харчовій промисловості можна через використання кластерного підходу, ефективність якого базується на одночасному поєднанні принципів конкуренції та взаємодії учасників кластеру та забезпеченні низки синергетичних ефектів, що виражається у підвищенні конкурентоспроможності всієї системи у порівнянні з окремими господарюючими суб'єктами.

Уточнено понятійний зміст терміну «кластер» як добровільного цілеспрямованого об'єднання підприємств та невиробничих організацій, зокрема наукових установ та фінансових інституцій, що базується на об'єктивних зв'язках між ними, та спрямоване на підвищення ефективності, конкурентоспроможності та досягнення нових конкурентних переваг для кожного із учасників, одержання індивідуальної чи сукупної економічної вигоди на основі задоволення власних виробничих вимог та запитів споживачів.

В основу парадигми формування інноваційних структур кластерного типу покладено розуміння кластеру як системи, комплексу взаємопов'язаних елементів, між якими встановлюється прямий або опосередкований зв'язок, і які утворюють певну цілісну єдність; досліджено базові характеристики системності інноваційних структур кластерного типу.

На основі узагальнення теоретичних підходів закордонних та вітчизняних вчених та діяльності підприємств харчової промисловості, розглянуто передумови створення інноваційних структур кластерного типу, визначено низку вимог до їх формування та обґрунтовано концепцію побудови кластерів у харчовій промисловості України на базі наукового парку.

Процедура формування кластерів представлена у вигляді послідовності взаємопов'язаних етапів: підготовчого, збору інформації, формування взаємної довіри, організаційного, розробки плану дій та розвитку кластеру, що дозволяє цілеспрямовано здійснювати побудову кластеру та своєчасно реагувати на збої в реалізації окремих стадій його формування.

14. У контексті дослідження взаємозв'язку зростання кластерів, інновацій, економічного добробуту та інших тісно пов'язаних з ними явищ, удосконалено теоретичну модель Г. Ліндквіста шляхом доповнення її зворотними зв'язками та коригування блоків латентних змінних (патентних заявок, фінансового забезпечення, результативності інноваційної діяльності та її кадрового забезпечення), що дозволило адаптувати модель до вітчизняних економічних реалій.

Реалізація запропонованих напрямів розвитку інноваційної діяльності дозволяє значно підвищити рівень інноваційної активності підприємств харчової промисловості, прискорити процес оновлення виробництва, ефективно використовувати внутрішні і зовнішні фінансові ресурси та спрямовувати їх в інноваційну сферу. В свою чергу, дотримання пріоритетів розвитку інноваційного потенціалу як на рівні держави, так і на рівні окремих підприємств, дозволить забезпечити активізацію інноваційної діяльності вітчизняних підприємств, поширити інновації в усіх сферах національної економіки, а отже, – сприяти формуванню інноваційної моделі розвитку та підвищенню конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості України.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії

1. Петухова О. М. Інноваційні процеси в харчовій промисловості України : [монографія] / О. М. Петухова. – К. : НУХТ, 2010. – 162 с.
2. Петухова О. М. Кластеризація як можливість реалізації інноваційних стратегій : [монографія] / О. М. Петухова. – К. : НУХТ, 2012. – 263 с.
3. Інноваційно-інвестиційна діяльність як чинник стабілізації економіки держави та регіонів : [кол. моногр. у 2 т. / за ред. А. В. Череп]. – Запоріжжя : ЗНУ, 2010. – Т. 2. – 312 с. (особисто Петухова О. М. – С. 196–202).

Публікації у наукових фахових виданнях:

1. Петухова О. М. Активізація інноваційної діяльності у контексті загального економічного розвитку України / О. М. Петухова // Вісник Житом. держ. технол. ун-ту. – 2011. – № 2 (56). – С. 93–95 (0,37 д.а.).
2. Петухова О. М. Актуальні проблеми розвитку інноваційної діяльності в Україні / О. М. Петухова // Наук. праці Нац. ун-ту харч. технологій. – «Економіка». – 2007. – № 21. – С. 87–89 (0,38 д.а.).
3. Петухова О. М. Вибір інноваційної стратегії підприємства на основі побудови матриці інноваційно-фінансових стратегій / О. М. Петухова, Г.В. Сілакова // Вісник Дніпропетровського ун-ту. – Серія «Економіка». – 2011. – Вип. 5 (3). – С. 201–209 (0,67 д.а., особисто автору належить 0,335 д.а.).
4. Петухова О. М. Вплив фінансово-економічної кризи на інноваційний процес у харчовій промисловості України / О. М. Петухова // Наук. праці Нац. ун-ту харч. технологій. – 2009. – № 29. – С. 103–105 (0,35 д.а.).
5. Петухова О. М. Державне регулювання розвитку інноваційних процесів в Україні / О. М. Петухова // Вісник Сумського нац. аграр. ун-ту. – Серія «Фінанси і кредит». – 2008. – № 2 (25). – С. 383–387 (0,43 д.а.).
6. Петухова О. М. Джерела фінансування інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості України / О. М. Петухова // Економіка АПК. Міжнар. наук.-вироб. ж-л. – 2010. – № 6 (188). – 174 с. – С. 119–124 (0,37 д.а.).

7. Петухова О. М. Еволюція теорії інновацій у процесі соціально-економічного розвитку суспільства / О. М. Петухова // Вісник Сумського нац. аграр. ун-ту. – Серія «Фінанси і кредит». – 2010. – № 1 (28). – С. 202–206 (0,38 д.а.).

8. Петухова О. М. Забезпечення інноваційного розвитку підприємств шляхом використання первинного публічного розміщення акцій [Електронний ресурс] / Петухова О. М., Сілакова Г. В. // Проблеми системного підходу в економіці. – 2012р. – випуск 1. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/e-journals/PSPE/2012_1/Petuhova_112.htm (1,07 д.а., особисто автору належить 0,54 д.а.).

9. Петухова О. М. Інноваційний розвиток підприємств харчової промисловості України в умовах фінансово-економічної кризи / О. М. Петухова // Зб. наук. праць Черкас. держ. технол. ун-ту. – Серія «Економічні науки». – Випуск 23: У трьох частинах / М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси : ЧДТУ, 2009. – Частина II. – 269 с. – С. 117–121 (0,52 д.а.).

10. Петухова О. М. Інноваційний розвиток харчової промисловості у світлі вирішення продовольчої проблеми світу / О. М. Петухова // Наук. праці Нац. ун-ту харч. технологій. – 2010. – № 34. – С. 88–91 (0,48 д.а.).

11. Петухова О. М. Інноваційні стратегії підприємств харчової промисловості / О. М. Петухова // Наук.-практ. галуз. ж-л «Цукор України». – 2011. – № 6-7 (66-67). – С. 36–42 (0,69 д.а.).

12. Петухова О. М. Кластеризація як механізм підвищення економічного добробуту країни / О. М. Петухова // Наук.-практ. галуз. ж-л «Цукор України». – 2011. – № 8 (68). – С. 43–48 (0,55 д.а.).

13. Петухова О. М. Методичний підхід до здійснення аналізу інноваційної діяльності / О. М. Петухова // Наук. праці Нац. ун-ту харч. технологій. – 2011. – № 40. – С. 43–48 (0,41 д.а.).

14. Петухова О. М. Моделі інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості / О. М. Петухова // Економіка : проблеми теорії та практики : зб. наук. праць. – Випуск 251 : В 6 т. – Т. II. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2009. – С. 293–299 (0,39 д.а.).

15. Петухова О. М. Науковий парк як ядро інноваційних структур кластерного типу / О. М. Петухова // Наук.-практ. галуз. ж-л «Цукор України». – 2011. – № 9–10 (69–70). – С. 61–65 (0,46 д.а.).

16. Петухова О. М. Розвиток венчурного підприємництва в Україні / О. М. Петухова // Наук. праці Нац. ун-ту харч. технологій. – Ч. I. – 2006. – № 19. – С. 95–97 (0,29 д.а.).

17. Петухова О. М. Розвиток моделей інноваційного процесу / О. М. Петухова, Г.В. Сілакова // Вісник Житом. держ. технол. ун-т. – 2011. – № 2 (56). – С. 96–103 (0,85 д.а., особисто автору належить 0,425 д.а.).

18. Петухова О. М. Система показників та вибір параметрів для аналізу інноваційної діяльності / О. М. Петухова // Вісник Запорізький нац. ун-ту : зб. наук. праць. Економічні науки. – Запоріжжя : Запорізький нац. ун-ту, 2011. – № 1 (9). – 258 с. – С. 59–64 (0,52 д.а.).

19. Петухова О. М. Системний підхід до формування інноваційних структур кластерного типу / О. М. Петухова // Наук. праці Нац. ун-ту харч. технологій. – 2011. – № 37–38. – С. 274–278 (0,44 д.а.).

20. Петухова О. М. Стан та перспективи розвитку монополізації ринку кондитерських виробів / О. М. Петухова, Л. М. Закревська // АгроІнКом. – 2004. – № 11–12. – С. 67–71 (0,37 д.а., особисто автору належить 0, 17 д.а.).

21. Петухова О. М. Сучасні підходи до управління інноваційною діяльністю підприємств / О. М. Петухова, Г.В. Сілакова // Наук. праці Нац. ун-ту харч. технологій. – 2011. – № 39. – С. 139–144 (0,44 д.а., особисто автору належить 0,22 д.а.)

22. Петухова О. М. Теоретичні засади створення інноваційних структур кластерного типу у харчовій промисловості України / О. М. Петухова // Наук. праці Нац. ун-ту харч. технологій. – 2011. – № 41. – С. 144–148 (0,44 д.а.).

23. Петухова О. М. Технологічні інновації в харчовій промисловості України / О. М. Петухова // Наук. праці Нац. ун-ту харч. технологій. – Економіка. – 2008. – № 26. – С. 106–109 (0,39 д.а.).

24. Петухова О. М. Типи інновацій та їх реалізація в харчовій промисловості України / О. М. Петухова // Вісник Сумського нац. аграр. ун-ту. – Серія «Фінанси і кредит». – 2009. – № 1 (26). – С. 177–182 (0,47 д.а.).

25. Петухова О. М. Фінансове забезпечення інноваційної діяльності підприємств / О. М. Петухова // Наук. праці Нац. ун-ту харч. технологій. – 2010. – № 36. – С. 168–174 (0,45 д.а.).

26. Петухова О. М. Формування стратегії інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості / О. М. Петухова // Наук. праці Нац. ун-ту харч. технологій. – 2010. – № 33. – С. 144–146 (0,41 д.а.).

Тези доповідей і матеріали науково-практичних конференцій

1. Петухова О. М. Актуальні проблеми регулювання інноваційної діяльності в Україні / О. М. Петухова : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. [«Макроекономічне регулювання інвестиційних процесів та впровадження стратегії інновативно-інноваційного розвитку в Україні»], (Київ, 23–24 жовт. 2008 р.). / НАНУ, РВПС України, ННЦ «Ін-т аграрн. ек-ки» УААН – К. : РВПС України НАН України, 2008. – Ч. 1. – 396 с. – С. 272–273.

2. Петухова О. М. Акценти сучасного розвитку інноваційної діяльності в харчовій промисловості України / О. М. Петухова : тези доп. V Міжнар. наук.-практ. конф. [«Проблеми економіки підприємств в умовах»], (Київ, 19–20 берез. 2009 р.) / М-во освіти і науки України, Нац. ун-т харч. технологій, М-во агропром політики України – К. : НУХТ, 2009. – С. 22–23.

3. Петухова О. М. Використання первинного публічного розміщення акцій (ІРО) як перспективного способу фінансового забезпечення інноваційної діяльності підприємств / О. М. Петухова, Г.В. Сілакова : матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф. [«Управління сучасним підприємством»], (Київ, 22–23 берез. 2012 р.). / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Нац. ун-т харч. технологій. – К. : НУХТ, 2012. – С. 208–210.

4. Петухова О. М. Впровадження заходів науково-технічного прогресу в хлібопекарській промисловості / О. М. Петухова, І. В. Коцюба : програма і матеріали 72-ої наук. конф. мол. учен., асп. і студ. [«Наукові здобутки молоді – вирішенню проблем харчування людства у XXI столітті»], (Київ, 17–18 квіт. 2006 р.). / М-во освіти і науки України, Нац. ун-т харч. технологій – У 2 ч. – К. : НУХТ, 2006. – Ч. 1. – 61 с.

5. Петухова О. М. Генезис моделювання інноваційного процесу / О. М. Петухова : матеріали VII Міжнар. наук.-техніч. конф. [«Проблеми економіки підприємств в сучасних умовах»], (Київ, 19–21 трав. 2011 р.) / М-во освіти і науки України, Нац. ун-т харч. технологій – К. : НУХТ, 2011. – 320 с. – С. 220–221.

6. Петухова О. М. Інноваційна діяльність в Україні / О. М. Петухова, І. В. Коцюба : програма і матеріали 74-ої наук. конф. мол. учен., асп. і студ. [«Наукові здобутки молоді – вирішенню проблем харчування людства у XXI столітті»], (Київ, 21–22 квіт. 2008 р.). / М-во освіти і науки України, Нац. ун-т харч. технологій – У 2 ч. – К. : НУХТ, 2008. – 96 с.

7. Петухова О. М. Інноваційний потенціал харчової промисловості / О. М. Петухова, Г. І. Сидорюк : програма і матеріали 72-ої наук. конф. мол. учен., асп. і студ. [«Наукові здобутки молоді – вирішенню проблем харчування людства у XXI столітті»], (Київ, 17–18 квіт. 2006 р.) / М-во освіти і науки України, Нац. ун-т харч. технологій – У 2 ч. – К. : НУХТ, 2006. – Ч. 1. – 60 с.

8. Петухова О. М. Інноваційний розвиток підприємств харчової промисловості як запорука зростання їх конкурентоспроможності / О. М. Петухова, Л. М. Герасименко : зб. матеріалів першої міжнар. наук.-практ. конф. [«Сучасні проблеми управління»]. (Київ, 30 лист.–1 груд. 2009 р.). / М-во освіти і науки України, Нац. тех. ун-т України «КПІ», Міжрег. акад. упр. перс. – К. : Політехніка, 2001. – 160 с. – С. 438–439.

9. Петухова О. М. Інноваційний розвиток підприємств як основа економічного зростання / О. М. Петухова, О. В. Варчук : тези доп. II Всеукр. наук.-практ. конф. студ, асп. і мол. учен. [«Участь молоді в розвитку економіки та суспільства України»], (Київ, 17–19 лют. 2011 р.). Нац. ун-т харч. технологій – У 3 ч. – К. : НУХТ, 2011. – Ч. 2. – 51 с. – С. 11–12.

10. Петухова О. М. Інноваційний розвиток харчової промисловості України / О. М. Петухова : тези доп. Всеукр. наук.-практ. конф. [«Управління організаційно-технічними та фінансово-економічними змінами на промислових підприємствах»], (Київ, 23–24 берез. 2006 р.). / М-во освіти і науки України, М-во агропром. політики України, Нац. ун-т харч. технологій – К. : НУХТ, 2006. – С. 21–22.

11. Петухова О. М. Інноваційні стратегії підприємств харчової промисловості як передумова їх ефективного розвитку / О. М. Петухова : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. [«Сучасні проблеми менеджменту»], (Київ, 28–29 жовт. 2010 р.). / М-во освіти і науки України, Нац. авіац. ун-т – К. : НАУ, 2010. – 291 с. – С. 79–80.

12. Петухова О. М. Клатери як організаційна структура інноваційного розвитку економіки / О. М. Петухова : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф.

[«Ефективність бізнесу в умовах трансформаційної економіки»], (Сімферополь, 29-31 черв. 2009 р.). / Кримськ. ін-т бізнесу, Ун-т екон. та упр., Вища шк. менеджменту, Центр р-ку освіти, науки та інновацій – Сімферополь : ЦРОНІ, 2009. – 236 с. – С. 129–130.

13. Петухова О. М. Передумови створення інноваційних структур кластерного типу / О. М. Петухова : матеріали Міжнар. наук.-практ. конфер. [«Сучасні проблеми менеджменту»], (Київ, 22–23 жовт. 2009 р.). / М-во освіти і науки України, Нац. авіац. ун-т – Т. 1. – К. : НАУ, 2009. –110 с. – С. 65–66.

14. Петухова О. М. Перехід до інноваційного типу розвитку у контексті циклічного розвитку економіки / О. М. Петухова : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конфер. [«Проблеми економіки підприємств в сучасних умовах»], (Київ, 13–14 трав. 2010 р.). / М-во освіти і науки України, Нац. ун-т харч. технологій, М-во агропром політики України – Ч. 1. – К. : НУХТ, 2010. – 57 с. –32 с.

15. Петухова О. М. Підвищення ефективності управління інноваціями в харчовій промисловості / О. М. Петухова, К. В. Дуб : програма і матеріали 71-ої наук. конф. мол. учен., асп. і студ. [«Наукові здобутки молоді – вирішенню проблем харчування людства у XXI столітті»], (Київ, 17–18 квіт. 2005 р.). / М-во освіти і науки України, М-во агропром. політики України, Нац. ун-т харч. технологій – К. : НУХТ, 2005. –62 с.

16. Петухова О. М. Пріоритетні напрями інноваційного розвитку підприємств харчової промисловості / О. М. Петухова : тези доп. IV Міжнар. наук.-практ. конфер. [«Проблеми економіки підприємств в умовах сталого розвитку»], (Київ, 3–4 квіт. 2008 р.). / М-во освіти і науки України, М-во агропром. політики України, Нац. ун-т харч. технологій – К. : НУХТ, 2008. – 20 с.

17. Петухова О. М. Проблеми впровадження інновацій в сучасних умовах / О. М. Петухова : тези доп. III Міжнар. наук.-практ. конфер. [«Проблеми економіки підприємств в умовах сталого розвитку»], (Київ, 15–16 берез. 2007 р.). / М-во освіти і науки України, М-во агропром. політики України, Нац. ун-т харч. технологій – К. : НУХТ, 2007. – С. 11–12.

18. Петухова О. М. Проблеми фінансування інновацій в Україні / О. М. Петухова, А. В. Ковальчук : програма і матеріали 76-ої наук. конф. мол. учен., асп. і студ. [«Наукові здобутки молоді – вирішенню проблем харчування людства у XXI столітті»], (Київ, 12–13 квіт. 2010 р.). / М-во освіти і науки України, Нац. ун-т харч. технологій – Ч.1. – К. : НУХТ, 2010 –109 с.

19. Петухова О. М. Розвиток інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості / О. М. Петухова : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. [«Сучасні проблеми менеджменту»], (Київ, 23–24 жовт. 2008 р.). / М-во освіти і науки України, Нац. авіац. ун-т – К. : НАУ, 2008. – Т.1 – 114 с. – С. 82–83.

20. Петухова О. М. Стан та шляхи інтенсифікації інновацій в харчовій промисловості / О. М. Петухова, Н. М.Форкош : програма і матеріали 73-ої наук. конф. мол. учен., асп. і студ. [«Наукові здобутки молоді – вирішенню проблем харчування людства у XXI столітті»], (Київ, 23–24 квіт. 2007 р.). / М-во освіти і науки України, Нац. ун-т харч. технологій – У 2 ч. – К. : НУХТ, 2007. – Ч. 1. – 84 с.

21. Петухова О. М. Стимулювання інноваційного розвитку як інструмент покращання діяльності підприємств харчової промисловості України / О. М. Петухова, К. В. Дуб : програма і матеріали 72-ої наук. конф. мол. учен., асп. і студ. [«Наукові здобутки молоді – вирішенню проблем харчування людства у ХХІ столітті»], (Київ, 17–18 квіт. 2006 р.).) / М-во освіти і науки України, Нац. ун-т харч. технологій – У 2 ч. – К. : НУХТ, 2006. – Ч 1. – 59 с.

22. Петухова О. М. Формування підходів до управління інноваційною діяльністю підприємств в умовах глобалізації економіки / О. М. Петухова : програма Міжнар. наук.-практ. конф. [«Антикризовий розвиток соціальних та економічних процесів в умовах глобалізації»], (Буча, 20–21 квіт. 2011 р.) / Укр. гуманітар. ін-т. – Буча : УГІ, 2011. – 104 с. – С. 73–74.

АНОТАЦІЯ

Петухова О.М. Розвиток інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості (проблеми і перспективи) . – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Національний університет харчових технологій Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України, Київ, 2012.

Дисертаційна робота присвячена дослідженню теоретичних, методичних та практичних питань активізації інноваційної діяльності підприємств харчової промисловості України з позиції проблем та перспектив її розвитку.

Досліджено генезис та еволюцію теорії інновацій. Узагальнено та удосконалено погляди вчених-економістів на основні дефініції у сфері інноваційної діяльності та підходи до управління інноваційною діяльністю підприємств. Запропоновано варіанти моделей інноваційного розвитку для підприємств харчової промисловості та інтелектуально-інформаційну модель інноваційного процесу «спіраль».

Проаналізовано інноваційну діяльність та типи інновацій, характерні для підприємств харчової промисловості. Досліджено наявну методологічну платформу і запропоновано авторський підхід до методології здійснення аналізу інноваційної діяльності з позицій її поєднання з іншими площинами функціонування підприємств.

Узагальнено та поглиблено теоретичні підходи до класифікації інноваційних стратегій та обґрунтовано напрями вибору інноваційних стратегій підприємств харчової промисловості з використанням матриці інноваційно-фінансових стратегій.

Дослідженню розвиток процесів кластеризації, обґрунтовано системний підхід до формування інноваційних структур кластерного типу, визначено процедуру та обґрунтовано концепцію побудови кластерів на базі наукового парку. Удосконалено теоретичну модель Г. Ліндквіста відповідно до вітчизняних економічних реалій.

Ключові слова: інновації, інноваційна діяльність, інноваційний процес, підприємства харчової промисловості, інноваційна стратегія, кластер.

АННОТАЦИЯ

Петухова О.М. Развитие инновационной деятельности предприятий пищевой промышленности (проблемы и перспективы). – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени доктора экономических наук по специальности 08.00.04 – экономика и управление предприятиями (по видам экономической деятельности). – Национальный университет пищевых технологий Министерства образования и науки, молодежи и спорта Украины, Киев, 2012.

Диссертация посвящена исследованию теоретических, методических и практических вопросов активизации инновационной деятельности предприятий пищевой промышленности Украины с позиции проблем и перспектив ее развития.

Исследовано возникновение, становление и развитие теории инноваций. Обобщены взгляды ученых-экономистов на основные дефиниции в сфере инновационной деятельности и усовершенствованы теоретические подходы к определению сущности понятий «инновация», «инновационная деятельность», «инновационный процесс», «кластер»; дополнена классификация инноваций.

Проанализированы институциональные основы развития инновационной деятельности предприятий и сделаны предложения по построению эффективно действующей системы государственного регулирования инновационной сферы в Украине.

Предложен подход к моделированию инновационного развития предприятий с учетом масштаба и векторного направления их инновационной деятельности, в рамках которого предложены модели инновационного развития предприятий, предоставлено их характеристику, разработаны исходные принципы избрания определенной модели и варианты моделей инновационного развития для предприятий пищевой промышленности.

Предложено интеллектуально-информационную модель инновационного процесса «спираль», которая относится к шестому поколению моделей инновационного процесса, и построена в виде системы, включающей этапы инновационного цикла и взаимосвязи между ними. В качестве ядра инновационного процесса выбраны существующие знания и новые фундаментально-прикладные исследования.

Обобщены и углублены научно-методологические подходы к управлению инновационной деятельностью предприятий, в частности разработана система и усовершенствована процедура управления инновационной деятельностью предприятий.

Проанализировано состояние и тенденции развития инновационной деятельности предприятий пищевой промышленности Украины; исследованы типы инноваций, характерные для предприятий пищевой промышленности; обоснована необходимость активизации инновационной деятельности предприятий пищевой промышленности, исходя из их миссии в экономической системе государства.

Исследована существующая методологическая платформа и предложен авторский подход к методологии проведения анализа инновационной деятельности с позиций ее сочетания с другими сферами функционирования предприятий.

Обобщены и углублены существующие теоретические подходы к классификации инновационных стратегий предприятий и обоснованы направления выбора инновационных стратегий предприятий пищевой промышленности с использованием матрицы инновационно-финансовых стратегий.

Исследованы источники финансового обеспечения инновационной деятельности предприятий пищевой промышленности и получены прогнозные значения объемов финансирования инноваций. Предложены направления финансовой поддержки инновационной деятельности предприятий пищевой промышленности.

Исследованию развитие процессов кластеризации в экономически развитых странах и проанализировано формирование кластеров в Украине. Обоснован системный подход формирования инновационных структур кластерного типа, определены требования к их созданию и функционированию в пищевой промышленности и обоснована концепция построения кластеров на базе научного парка.

Предложена процедура формирования инновационных структур кластерного типа, которая представлена в виде последовательности взаимосвязанных этапов, что позволяет целенаправленно осуществлять построение кластера и своевременно реагировать на сбои в реализации отдельных стадий его формирования.

С позиции исследования взаимосвязи кластеров, инноваций, экономического благосостояния и других тесно связанных с ними явлений, усовершенствована теоретическая модель Г. Линдквиста путем дополнения ее обратными связями и корректировкой блоков латентных переменных, что позволило адаптировать модель к отечественным экономическим реалиям.

Ключевые слова: инновации, инновационная деятельность, инновационный процесс, предприятия пищевой промышленности, инновационная стратегия, кластер.

ANNOTATION

Petukhova O. M. The development of innovation activities of food industry (problems and prospects). – On the manuscript.

Dissertation for the degree of doctor of economic sciences in specialty 08.00.04 – economics and management (by economic activity). – National University of Food Technologies of the Ministry of Education, Youth and Sports of Ukraine, Kyiv, 2012.

Thesis deals with theoretical, methodological and practical issues of activating the innovative activity of Ukrainian food industry enterprises from the position of problems and prospects.

Genesis and evolution of the theory of innovation is studied. Economists' points of view on basic definitions in the field of innovation and approaches to managing enterprises' innovation activity are generalized and improved. The variants of models of innovation development for food industry enterprises and intellect-information model of the innovation process "spiral" are proposed.

Innovative activity and types of innovations which are specific for food industry enterprises are analyzed. Existing methodological platform is studied and author's approach to proposed methodology for analyzing innovations from the standpoint of their combination with other areas of enterprise' functioning is designed.

Theoretical approaches to the classification of innovative strategies are generalized and deepened and directions of selecting innovative strategies for food industry enterprises using the matrix of innovative financial strategies are grounded.

Development of clustering processes is investigated, systematic approach to the formation of cluster type innovative structures is proved, the procedure is determined and the concept of building clusters on the base of science park is developed. The theoretical model of G. Lindquist according to local economic realities is improved.

Key words: innovations, innovative activity, innovation process, food industry enterprises, innovation strategy, cluster.